

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2013/05 szám

Nyolcvan éve hunyt el Krúdy Gyula

Tartalom

Villám

- [Krúdy Gyula: Bukfenc](#)

Emlékezet

- [Krúdy Gyula: Mártius 15](#)
- [Krúdy Gyula: Görgey, a visegrádi remete](#)
- [Krúdy Gyula: Hogy tört ki a forradalom?](#)
- [Hunyady Sándor: Krúdyval Késmárkon](#)
- [Ballai László: A hídon](#)
- [Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben IV. rész](#)
- [Erdély története 1918-tól napjainkig](#)

Délibáb

- [Krúdy Gyula: Ifjú évek](#)
- [Krúdy Gyula: A hídon](#)
- [Krúdy Gyula: Asszonyosságok díja](#)
- [Krúdy Gyula: A vadevezős megtérése](#)
- [Ady Endre: Krúdy Gyula könyve](#)
- [Karinthy Frigyes: A negyvenkettes zenélő mordály](#)
- [Kosztolányi Dezső: Krúdy Gyula](#)
- [Szerb Antal: Krúdy Gyula](#)
- [Juhász Gyula: Krúdy Gyulának](#)
- [Juhász Gyula: Japánosan](#)
- [Juhász Gyula: Megint japánosan](#)
- [Ballai László: Szindbád emlékezése](#)

Húrok

- [Csáth Géza: Wagner](#)
- [Ballai László: Richard Wagner](#)

Villám

Krúdy Gyula: Bukfenc

– bevezető –

Ez a könyv az ifjúság himnusza.

Mondhatnak bármit a rövidlátók, akik csak a nyomtatott betűket ismerik, de nem olvassák el tunyaságból vagy ostobaságból a sorok közé font szarkalábakat, amelyek a könyvek repkényei, mint a várfalakon a történelem örökzöldjei. Ebben a könyvben az ifjúság romlatlansága, egyedül üdvözítő tavasza és mindenekfölötti létjogosultsága van dicsőítve. Aminthogy nem is nagyon érdemes élni azután, amint az ifjúság elmúlt.

Mi az ifjúság?

Amikor éljük: nem is tudjuk.

Amint elmúlt: a templom köveihez verjük érette a homlokunkat.

Az egyedüli jó, amit az élet nyújthat. A szent, amelynek minden szabad. A bátor, amely mindent megbír.

Sokszor hallott szavak ezek, mint a tavasz unalma; és mégis tavasz nélkül érdektelen volna az esztendő.

Az a virágos patak, amely a zsendülő életen átfut, mint egy remegő álom; az a hajnali virág módjára nyílogató életöröm, amely az iskolába szorított leányok és fiúk vérében árad; az a szerelemáhitás, amely oly természettől kapott ajándéka az ifjúságnak mint töretlen szeme és üde lábszára; a csóknak gyönyörű vágya, az életnek az életkortól megjelölt megkezdése: – korunkban mindenféle társadalmi szokásokkal és törvényekkel van visszafojtva, mint a palackba a szellem.

Miért nem szabad akkor kezdeni a szerelmet, amikor a természet erre jelt ad? A hold és a tenger elég észrevehető formában közlik a női ágon lévővel, hogy immár kiléptek a tudatlan gyermekorból. A fiúk is megizmosodnak, mint megannyi fiatal bikák, férfiak lesznek, akiknek szabad meghalni a hazáért, de a szerelmet törvényes formájában még nem ismerhetik.

Talán épen azért jutott eszembe ez a regény, mert korunkban, 1917-ben oly eltünedezőben van a fiú nemen levő ifjúság, hogy ijedten kell felkiáltani: mi történik majd a bánatos csillagon született nőnemű ifjúsággal?

Ha itt-ott búsítók is a következő lapok, nem szabad soha sem elfelejteni, hogy azért íródtak, hogy setétségen, jégen, havon át tisztábban ébredjen fel a szent és igaz szerelem, amelyet a természet adott az emberekbe.

Emlékezet

Krúdy Gyula: Mártius 15

Ó, te dicsőséges nap! Legnagyobb a történelemben. Neved lángbetűkkel van felírva az egek magasságában s ideleln a földön, minden magyar szívében.

Akkor is olyan idő volt, mint most; akkor a felhők sűrű kárpitja mögé bújt a nap, s esett az eső, szél süvöltött végig az utcákon, mikor megszólalt *Petőfi*, mikor az emberek esernyő alatt éljeneztek s lelkesedtek, mikor a szabad sajtó első példánya, a „Talpra magyar!” járt kézről kézre az emberek között, hűvös, szeles időben.

Széttörtük a rabláncot egyszerűen, és szabadok lettünk. A *Szabadság* édes lehelete megérintette arcunkat... s hőroszok lettek a félelmes kis diákokból...

Megírták már ezt előttem, s meg fogják még ezt utánam írni, elmondják, amit én mondtam, amit éreztem, amit érzene... mindaddig, amíg magyar fog lakni e földön, míg magyar anya neveli gyermekét. Gyermekkorunktól azt halljuk, hogy „szerezd hazádat!” – hát kell szeretnünk. Vérünkbe megy át.

Mártius Idusán nemzetiszínű kokárdák és tollak lepik el a kalapokat: a báránybőr süveget és selymes cilindert egyaránt. Testvérek leszünk. A szónok „kedves polgártársnak” titulál, összecsókolódzik velünk – mámorában, melybe a *Szabadság*, *Egyenlőség* és *Testvériség* édes érzete vitte, és másnap... – másnap elnéz a fejünk felett.

Ó, mért nincs mindennap Mártius 15-e!

Végzek.

Utolsó kérésem az egek Urához az, hogy e magyar nemzet nagy betege, kinek minden percét egy aggódó nemzet kíséri figyelemmel, *Kossuth Lajos* gyógyuljon meg, és éljen még nemzetünk dicsőségére a mi öreg profétánk.

1894

Krúdy Gyula: Görgey, a visegrádi remete

Sokkal hamarabb ismertem, mint láttam. Az hiszem, így volt vele minden magyar ember, aki a XIX. század képzelemlámpájában élt.

Már másfél emberöltő is elmúlt a „nagy idők” óta, amint közönségesen Kossuth szabadságharcát nevezték, de jóformán mindennap lehetett hallani Görgey Artúrnak, a szabadságharc tábornokának nevét. Kik emlegették őt? Emlegették az öreg honvédek, akik még annyian voltak az országban, hogy nyugdíjjogosultságuk megállapításához is szükséges volt: vajon tudnak-e úgy káromkodni, ahogyan a hanyatló szabadságharc tanította meg a magyarokat, és a káromkodás színezésében ügyesen bele kellett keverni Görgey nevét. Persze a vén hadfiak csak addig erőltették magukat a hiábavaló káromkodással, amíg be nem jutnak vele a Soroksári úti honvéd-menedékházba, amelyet a Napóleon rokkant házához mintájára építenek fel Pesten. Itt a honvédmenedékházban felejtenek az öregek, nagyon ritkán veszekednek már a kertben azon, hogy kinek volt igaza: Kossuthnak vagy Görgeynek? Inkább a szivarok végeit gyűjtögetik, amelyeket az egész országban az ő részükre tesznek félre az emberek a kabátjuk kis zsebébe. Kik emlegették még Görgeyt? A történelmi könyveken kívül a XIX. század vége felé nagyon gyakran jelennek meg röpiratok azokon a magyar vidékeken, ahol sűrűbb, vérmesebb a függetlenségi érzet, a 48-asok megkülönböztetik magukat a 49-esektől, politikai érvekkel már régen beverdesték

egymás fejét, előveszik hát Görgeyt, mint végső gerundiumot, amellyel egyszeriben agyon lehet csapni az ellenfelet. *Áruló volt-e Görgey?* Ezzel a címmel minden esztendőben jelennek meg röpiratok, pedig maholnap negyven-ötven évesek az események. *Görgey nem volt áruló!* – válaszol a röpiratra egy másik magyar, aki talán valamely fülemülepörből kifolyólag ellenséges viszonyban van az előbbi röpirat szerzőjével. Igen, különcök, különködők mindig akadtak Magyarországon, akik szemközt a közhangulattal, pártjára keltek Görgeynek, még ha félig agyonverték is őket ezért a csizmadiaszínben vagy az újságokban. Kik emlegetik még Görgeyt? Mindazok a vasárnapi kirándulók, akik a kék Dunán elhajókáznak Visegrádra – amely alatt a Duna a királyi erdőségek miatt inkább zöldnek mondható, mint kéknek –, akik el nem mulasztható kötelességüknek tartják, hogy a kirándulás örömei mellett egy kis bánatot is szivattyúzzanak a szívükbe, amikor megállanak a Görgey-villa rácsos kerítése előtt, és öklükkel addig fenyegetik a lugasában üdögélő öregembert, amíg az a népmoraj elől a házába menekedik.

Volt, ahogy volt: Görgey Artúr a XIX. század ama mitológiai alakjai közé tartozik, amelyek még mindig megfajtásra várnak, habár a mindennapi magyar ember azt hiszi, hogy már javában ismeri történetüket. (Éppen Tisza Istvánnak volt egy asztaltársasága az Országos Kaszinó pincéjében, amely társasághoz tartozó írók Herczeg Ferenc vezetése alatt feladatukká tűzik vala, hogy a *Magyar Figyelő* című lapban Görgey alakját új szempontokból világítsák meg. Ámde jött a háború, és minden irodalmi törekvésnek befűttengett.)

Annyi bizonyos, hogy Görgey olyan ember volt, mint akár Ferenc József, akár Kossuth Lajos, akit a XIX. században mindenki ismerni vélte, még az is, aki sohasem látta őt. Tudtak kopasz fejről, amelyen egy halálra vörslő félhold alakú kardvágás nyoma húzódott végig, a legenda szerint ama magyar huszár kardjának vágása, aki Komáromnál árulás gyanúja miatt agyonsújtani akarta a fővezért. Tudtak a pápaszeméről, a farkasosan ritkás szakálláról, kertészassóval komplikált sétabotjáról, mérnöki tudományáról, amellyel korábban az ágyúgolyók járását, később pedig a hangyák sebességét számígtatja talán a visegrádi kertben. Itt „tábornoknak” nevezték őt, és még magam is láttam néha a Pap-féle vendéglőben majálisokon megjelenetni farmerruhában, szalmakalapban, amelynek levételekor mindenki kíváncsian kereste ama történelmi sebet. Ah, ott piroslott a seb: a nők csuklottak az izgalomtól, a férfiak elborongtak, az ifjúság tisztelkedett. Majd a multság hevében a cigánybanda néha a Kossuth-nótát játszotta, ami elkerülhetetlen volt a századeleji multságokon, és ilyenkor is minden szem kutatón, kíváncsian, emberien érthető tapintatlansággal Görgey felé fordult: vajon haragszik-e a tábornok a nótáért? A tábornoknak esze ágában sem volt haragudni, sőt életvidám öregember módjára gyönyörködött a fiatalság mulatozásában. De voltak más okoskodók is az ilyen visegrádi majálisokon (aminthogy ez időben még okos ember hírében állott az is, aki dugóhúzót hordott a zsebében), akik más oldalról vetették alá próbának a tábornokot. Vidéki rendezők módjára hirtelen csendet kértek, és rendszerint felállították a helybeli gyógyszerészt, a nyugalmazott iskolaigazgatót vagy más honoráciort, aki mindig készen volt egy tószttal, amelyet Ferenc József-re lehet elmondani. Megint csak a tábornokot figyelték a kandi szemek. Nem, a jólelkű, egyszerű, kedves mosolyú öregúr egyetlen arcvonásával sem árulta el, hogy eszébe jutnának a klagenfurti napok, amikor éppen Ferenc József parancsára internálták.

Akármi vizsgálok a dolgot, nem emlékszem, hogy visegrádi mulatozásaim alatt valamely különösebb feljegyzést tehettem volna az öregúrról, aki annyi legendának volt a hőse. (Még tán sokkal többet lehetne mesélgetni Zubovics Fedor kapitányról, akinek az volt a híre, hogy bombaival, torpedóival majd egyszer levegőbe repíti a falut, vagy Kanyurszky főtisztelendő úrról, aki közönséges pesti egyetemen a keleti nyelveket tanította, de igazában csak úszóruhában sakkozni szeretett egy ladikban a Duna közepén.) Salamon király tornya mellől, amelyet hajdanában vízi-várnak neveztek: amerre az öreg Görgey lakott, olyanformán jött el a látogató, mint aki mindhiába várta a kis madárka kiröppenését a fotografáló masina csövéből. A legvérmesebb turistának sem ért el odáig a fantáziája, hogy elmondhassa a tábornokról, hogy ekkor meg ekkor így szólott (mint ahogy a múlt század hősei közül mindenki mondott életében valamely nevezetese), nem szöhettem emlékezései közé, hogy ekkor meg ekkor ezt vagy amazt csinálta Görgey Artúr, mert a tábornok volt talán a magyar történelem egyik legpasszívabb alakja, aki attól az időtől fogva, amidőn harmincegy éves korában letette a fegyvert Világosnál: 1916-ban bekövetkezett haláláig nem csinált olyasmit, amit legendába lehetne foglalni.

Legjelentősebb típusa volt annak a XIX. századbeli megcsalatközött magyarnak, aki a szabadságharc gejzír-lendülete után úgy hozzászokik vala a tétlenkedő, morfondírozó, elgondolkodásokkal, megálldogalásokkal, üdögélésekkel, vállvonogatással teli élethez, hogy emiatt nem jut eszébe akkor sem csinálni valamit, amikor az időjárás azt megengedné. De hát mit is lehetett volna Görgey Artúrnak Magyarországon csinálni, aki emberöltőkön át programja volt a gyűlöletnek, az istentagadó nemzeti

keserűségnek, okozója annak, ha a pipaszár eldugult, vagy megbukott a függetlenségi követ? Én nem védelmezem őt, mert én nagyapámtól, a honvédmeház egykori parancsnokától tanultam őt ismerni, az öregúr pedig olyan nagy gyakorlatra tett szert a Görgey szidalmazásában, hogy az effajta káromkodásokkal akkor is el tudott mulatni, amikor hallgatóság nélkül egyedül volt a szobában. Mit mivelhetett volna Görgey a remetéskezéden kívül? Élőhalottja volt századának, nemzeti gravámen, történelmi keresztút, ahol a hazai sors szomorú útra tért, okozója egy bús korszaknak, amelyben ugyan pihent a testi erő, de a lélek annál többet szenvedett. Hiába jöttek új tudósaink, akik a történelmi távlatokat élesebb látócsöveken vizsgálgatták, a nemzet nem engedett igazából, Görgeynek meg kellett maradnia „visegrádi remetének”. A sok becsületsértő titulus mellett ezt a címet engedélyezte a tábornoknak a közvélemény.

Manapság, mióta élettapasztalatunk, próbáltságunk, viszontagságunk folytán jobban látjuk a XIX. század történetét, persze más érzelmekkel megy el a korszak magyarja a visegrádi kert mellett, ahol a tábornok mindig csak a lugasban üldögélt, nem lépett bele soha egyetlen legendás pókhálóba sem. Voltaképpen századának egyik legbölcsebb embere volt, aki soha sem akart kijönni a kertből, ahová madárijesztőnek helyezte el a közvélemény. Kiáltozhattak a ház körül gyerekek, seregélyek, szajkók (ez utóbbi mindig szeretett közel Pesthez, a Duna menti erdőségekben tanyázni), a tábornok nem adott életjelt magáról, akár a Kossuth-nótát, akár a Gotterhaltét játszották ablaka alatt. Regényalak volt, anélkül hogy a ponyvaregényeket megihlető történelmi regényt írtak volna róla. Fantáziabeli képmása volt a bajba esett hazafinak, aki egész életében vezekel a megbocsátás reménysége nélkül. Hadvezérből kertész lett, aki időjósító szerkezetekkel vette magát körül, kénytelen volt hinni a befőttesüvegbe zárt levelibékának, a délignyitónak, a napraforgónak, a falkúszó folyondárnak, hogy van mozgás a világon, csak vele nem történik semmi hatvanhat esztendőn keresztül.

Manapság ellepik a kirándulók Visegrádot, amelyet nem lehet a világ egyetlen szép tájkáéhoz sem hasonlítani, annyira magyar, vérbeli, történelmi, hogy csak magyarok érezhetik meg azokat a hangulatokat, amelyek a királylátott erdőségekből, történelmi aranyat emésztett romfalakból árad a fehér hajó utasai felé. Az emberek felvidulnak e tájon, mint a falevelek. Mintha csak azért suhant volna el annyi száz esztendő, hogy fojtott gondolat nélkül nézegethessenek a magyarok Visegrád felé. Már elment innen az is, aki a XIX. század magyarjai közül a legtöbb pirosuló indulatot fakasztotta. Nem ácsorog többé a Salamon-torony aljánál az a fantomszerű öregember, akiről mindenki tudott Magyarországon, valójában pedig nagyon kevesen ismerték. Nem támaszkodik merevülten sétabotjára, és nem néz elgondolkozva a hajó után, mint az élet számkivetettje. A hajó elcsobogott a vidám emberekkel, a remete valóban olyan remetéje maradt a magyar múlt időnek, hogy most már alig emlékeznek rá. Nagyobb problémák foglalkoztatják a nemzetet, mint az a kínos álomtalanság, hogy valóban áruló volt-e Görgey.

1926

Krúdy Gyula: Hogy tört ki a forradalom?

Hock János hazafelé készülődött az Astoriából; este hét óra felé járt az idő, a józsefvárosi plébánián megszokták, hogy a plébános úr otthon vacsorázik.

Előzőleg egész délután együtt ült a Nemzeti Tanács Hock János elnöklése alatt. Meghányták-vetették az előző nap eseményeit. A pesti rendőrök jelentkezését a Tanács szolgálatára. A délután folyamán rossz hírek érkeznek a Zrínyi utcából. A forradalmi rendőrök egymás után jelentik, hogy a főkapitány igyekszik megakadályozni a rendőrség megbontását. Hátha gyakorlott keze meg találja most is a tegnapi fogadalmat tett pesti rendőrök torkát szorítani, hogy beléjük fojtsa a lelkesedés szufláját?

Komor hangulatban folyt le a délutáni ülés.

Károlyinak sincs jó mondanivalója. József főherceg odafent a Várban körülbelül már nádorispánnak képzelet magát. (Ez volt megbízatása a királytól.) Hadik – bár gyakorlatlan ember – cselekedni kénytelen, ha valami tűz üt ki a városban. Utóvégre ő a miniszterelnök. Felel az ország és a főváros nyugalmaért. Csak az a reménység, hogy jó érzésű hazafi. Tán mégsem akasztat, ha erre kerül a sor. A sors kedvezésének mutatkozó körülmény, hogy a minden hájjal megkent Wekerle és a legvégsőre elszánt Tisza félre vannak téve az útból.

Ám a hangulat nem változik. Borúsan, gondokkal telten oszladozik a délutáni Tanács. Hock a kalocsniját keresi, Purjesz telefonoz a szerkesztőségbe, hogy mindjárt ott lesz.

Ekkor két postatiszt jelentkezik az Astoria portásánál. Hock elnök urat keresik.

A portás ügyes, lelkes ember. Négyesztendei katonáskodás után néhány napja került vissza hivatalába. Rajong a forradalomért. A postatiszteteket hirtelen a távozni készülő Hock és Purjesz elé állítja.

A postatiszték röviden közlik a Nemzeti Tanács elnökével, hogy a pesti postások és telefonosok ma este gyűlést tartanak. A régi postáselnököt akarják megbuktatni. Új, forradalmi irányba terelnék a gyűlésező postásokat, ha a Nemzeti Tanács segítséget adna.

Hock Purjeszt kéri fel, hogy legyen segítségére a postásoknak, akik a rendőrök példáját akarják utánozni.

Purjesz kifejti, hogy Hocknak a személye varázshatással lesz az ingadozó postatiszték gyűlésében.

– Hol van a gyűlés?

– Rákóczi út 30.

Gyalog indulnak el. Most már hiába várja a vacsora Hockot a józsefvárosi plébánián. (Majd csak éjfél felé eszik egy kis tokányt az Astoria konyhájáról.) Purjeszt a szerkesztőségben hasztalan keresik munkatársai: október 30-a van. Komor felhők lógnak a Rákóczi út felett. A gázlángok kimerült arcú, fáradt léptű járókelőket mutatnak. Egy halálra kínzott város, amelynek az idegei sem éreznek. Gyötrött, keserű emberek ecetesen mosolyognak, mikor a forradalomról hallanak. Ugyan ki csinálja itt meg a forradalmat? Legyintenek s továbbmennek. A pesti polgár cipője, amelyet furfanggal és hatósági jeggyel vett el a fogvicsorgató susztertől: egykedvűen tapossa a sarat. A bérházak ablakai mögött bágyadtan pislog a családi lámpás. Vajon érdemes még élni? – kérdezi a hunyorgó láng a lesóványodott családoktól. Egyik-másik bolt ablakában bolondos Mikulás-figurák. Fehér szakállú bábuk, piros köntösben ördögök. Milyen furcsa, hogy az emberek nem felejtik el a napot, amikor ajándékot kell venni? Rongyos öregasszony, lerongyolódott gyermekei társaságában és segédletével, kínálja az esti lapot. A villamoskocsira felmászik az utas, mint egykor az Ararát hegyére tolongott az emberiség a vízőzön elől. Színházba mennek fehér szoknyás nők, egész délután fésülködtek, bizonyosan tiszta fehérneműt vettek, kezüket megmosták, ruhájukat beillatosították. Az élet megy itt, a régi élet; nyomorultán, kábán, koldusan: kifesti arcát estére, mint egy megöregedett színésznő, aki még remél... Hátha felhangzanak még egyszer az egykori flóták, hegedűk? Csenevész bolti lány a belváros felől szorgalmasan rakosgatja egymás mellé cipőit, nem süti le szemét a vérmes arcú kupec elgondolkozó tekintete előtt. Kipomádézott, vállalkozóan csinosított cigányzenészek hangolják hangszereiket a kávéházak üvegablakai mögött. Bőrkabátos vidéki tétován bámul a Síp utca felé eltűnő női árny után. Minden járókelőnek más és más gond a kalapja alatt. Unalom és szegénység fakó fotográfiái, élvezetvágy mekegő bakkecskéi, távoli reménységek báránnyelűi és aznapi sikerek virágbukétái találhatóak a kalapok alatt. Nem gondol senki a néhány óra múltán felzendülő forradalomra. Legfeljebb kését szorongatja az éhező a gazdagok gondtalan lustái után.

*

Ezen az estén történt, hogy a postások és telefonosok gyűlésén a józsefvárosi plébános megeskette a

jelenlevőket, hogy a Nemzeti Tanács parancsainak engedelmeskednek.

Hock János beszélt nekem, hogy nem is gondolt előzőleg az eskü kivételére ebben a gyülekezetben. Csak néhány felvilágosító és biztató szót akart mondani az elégedetlen postásoknak. Beszélt szokott gesztusaival és tárogatóhangján.

– Valami ihlet szállott meg... Valamely kimagyarázhatatlan érzés jelentkezett bennem, amikor elhatároztam magam, hogy felesketem a gyülekezetet a Nemzeti Tanácsra. No, hát próbáljuk meg.

A telefonosnők, a postáshölgyek szinte felsikoltottak a boldog örömtől, amikor a pap esküjüket kívánta. Magasra emelték kezüket, a hangjuk áradt, a szemük lobogott, és szinte magukon kívül ismételték a fogadalmi esküt Hock János után, amelyet egy papírlapról olvasott fel. Zúgott, visított, szinte lángba borult a postások gyülekezőterme. Az eskü úgy hangzott, mint a jövő élet minden reménysége, mint az újjászületés. Vége e percben a régi, nyomorult életnek, a hervasztó bajnak, az életem rágódó keserűségnek, szívzsibbasztó boldogtalanságnak, rabszolgaságnak. Esküdtek, esküdtek, mint a hajótörtek, hogy újonnan kezdenek mindent az életükkel. Esküdtek, mintha a pokol tornácából menekülnének meg letett fogadalmukkal. Hangosan, kiáltva, a vérpad és a megsemmisülés elszántságával esküdtek e szegény, sűrke szoknyás, boldogtalan hivatalnoknők, hogy e perctől kezdve a mindent megváltó tanácsnak engedelmeskednek.

Hock, a leggyakorlottabb szónok, kábultan nézett szét a vérpirossá lett teremben. A szemek gyújtogattak, a hangok tűzcsovát hajítottak, az arcokon a másvilág fénye... Ilyen szónoki sikere még sohasem volt.

Hullámozott, gyűrűzött, kavargott körülötte a vihar; magosra emelkedett az ezeregyéjszakai szellem, amelyet a halász palackjából kiszabadított. A józsefvárosi plébános még burnótozni is elfelejtett ezen a gyűlésen. Csak állt megmerevedve, mint aki előtt a tenger nyílt meg.

A forradalom tengere.

Látnoki szemével már látta az égis emelkedő hullámokat, amelyek elborítják egyszerre a régi Magyarországot. Mintha ebben az esti órában érkezett volna ide Budapestre az a végtelen és meg nem állítható áramlás, amely hatalmasabb a tengerek Golf-áramánál, a forradalom szele, amely ismeretlen helyről indult el a csillagtesten, amelyről száz és néhány esztendő előtt azt mondta Mirabeau, hogy „körülutazza a világot”. Honnan jött a szél, amely egyszerre fölrázta, megragadta, kicserélte, önmagukban megforgatta ezeket a szegény hivatalnoknőket, akik végképpen elszegényedve és nélkülözve, a régi kackiás, aranyos postászubbonyt ronggyá viselve túrték a háború négy esztendőjét? Merről omlott Pestre e búskomor, október végi estén a tűzeső, amely reggelre éppen úgy lángba borítja itt a szíveket és az elméket, amint lánggra lobbantotta a postásnőket, telefonoskisasszonyokat, akik bizonyosan nem gondoltak előzőleg arra, hogy ők vacsorafőzés helyett a forradalmat kiáltják ki, és beteg gyermekeik orvosságát elfelejtik beadni, kis lakásuk üresen marad, ágyuk hidegen, álmuk hiába keresi őket keringő madárként az éjszakán: vissza kell menni, rohanni a főpostára, reggelig dolgozni, táviratokat, telefonjelentéseket elfogadni, megcsinálni a forradalom első tényét, elfoglalni a budapesti postát... És a tomboló áradásban senkinek sem jutott eszébe, hogy a fejével játszik, a hatalom, ha nem sikerül a terv, vérpaddal fizet. Boldogan, fölesküdvé, egy új világ küldötteiként rohantak el az estében. Szegényes ruhájuk az apostolok köntöse.

Pedig még nagyon kevesen tudták akkor Pesten, hogy a Pó mellől elindultak a hadseregek – hazafelé; hogy Kecskeméten a Kossuth-szoborról kihirdette a köztársaságot egy Szigethy nevű fiatal ügyvéd.

Pest aludni készült.

Nyolc órát vertek a tornyok a városban. Ennyit mutatott a nagy villamosóra is a budapesti főpostán, amely e perctől kezdve a Nemzeti Tanács hatalmába került.

Hunyady Sándor: Krúdyval Késmárkon

Amikor katonaruhámat végérvényesen visszaszolgáltattam az ezredraktárnak és visszaérkeztem Pestre, apám kitörő lelkesedéssel fogadott. Én tudtam, hogy szeret, hogy aggódott értem, ha nem is írt. Ő viszont tudta, hogy én mennyire tisztában vagyok érzéseivel és természetével. Most már a Royalban lakott. Megint csak ágyat vetettek a szobájában, a díványra. Grandiózusan beszélgettünk az első éjszaka. Megtudtam, hogy Pista és Jancsi öcsém már tüzértiszt, és kint van a fronton. Illés pedig – tizenhét éves volt – most készül soron kívül bevonulni.

Pest nagyon furcsa volt akkor. Valami duzzadt, lázas, beteges lüktetést mutatott. Bővében volt minden, aminek nem volt értéke. Az emberek nyakig úsztak a papírpénzben, a mükávéban, a falevével töltött, német cigarettában. Mindenki milliomos lett. Egy ócska nadrágért annyi pénzt adtak, amennyiért valaha villát lehetett építeni Balatonkenesén. Viszont nem volt kenyér, hús és tej. Szórványosan megkezdődött az élelmiszerboltok előtt a szatyros asszonyok ácsorgása. A színházak és a boltok zsúfolva voltak. A gyárak kéménye sűrű füstgomolyokat ontott. Zenék, dalok, viccek születtek. A felület remekül mutatott: mint a tüdővészesen a pirosság. Csak egészen kis jelek árulták el, hogy itt valami titkolandó dolog van, valami végzetes szerencsétlenség készülődik.

Hófer szakadatlan győzelmeket jelentett. És a naiv utca csakugyan a feszülő erő diadalmas boldogságát érezte, amikor fölvonulni látta az első, friss, csukaszürke menetszázadokat, a halálszagú papírvirággal a bakák sipkáján. Pedig nem kellett sok fantázia hozzá, hogy az ember elképzelhesse: a másik oldalon, *odatúl*, ugyanez történik, és az angol, francia, orosz, olasz vasúti vonalakon ugyanilyen friss húszállítmányok végtelen sora vándorol a frontok földhányásai felé.

Ebben a normán kívüli állapotban, amelyben keresett cikk lett múltunk legelhanyagoltabb portékája, a betű is, Lázár Miklós megalapította a *Déli Hírlapot*. Apám személyének varázsa révén oda kerültem, mindjárt akkora fizetéssel, amire álmomban sem mertem volna gondolni. De még meg se kóstolhattam jóformán a rendszeres munka, a rendezett élet előnyeit és hátrányait, egészen úrrá lett rajtam a tüdőcsúcshurut, amelyet a katonaelet körülményei váltottak ki. A hőmérsékletem állandóan 38 körül járt, lefogtam, szédültem, egyre többet köhögtem.

Betegség! Beteg emberrel törődni. Ez mindig apám specialitása volt. Most aztán fölkelte délelőtt. Elmentünk Bálint professzor klinikájára. A tanár megnézett, kikopogtatott. Aztán a vizsgálat végén – hozzám nem szólt egy szót sem – karon fogta apámat, és félrevonta a sarokba. Halkan diskuráltak egy darab ideig. Kétségtelenül arról, mit kellene velem csinálni.

– Nagyon nagy baj van? – kérdeztem egy kicsit ijedten, mikor a professzor elbúcsúzott tőlünk a folyosón.

Az „öreg” ragyogó arccal magyarázta:

– Egészen egyforma a struktúránk. Te most szakasztott olyan állapotban vagy, ahogy én voltam a te korodban. Semmiség. Megúszod. Elmegy a Tátrába. Mondhatom neked, hogy irigyellek. Nincs a világon senkinek jobb dolga, mint egy jómódú tüdőbajosnak. Félek is, hogy túlságosan meg fognak hizlalni! – és ahogy egymás mellett mentünk, a szeme sarkából vizsgálni kezdett, mintha azt kutatná, hajlamos vagyok-e a hízásra.

Apám beszédéből egy mondat különösen érdekelt. Hogy *„milyen jó dolga van egy jómódú tüdőbetegnek”*. Majdnem figyelmeztettem rá, hogy hiszen én nem vagyok jómódú. Aztán mégiscsak lenyeltem, amit mondani akartam. Éreztem, hogy ebben valami igaztalan panasz lett volna a múltakra vonatkozólag. Meg azt is éreztem, hogy ezentúl csakugyan másképp lesz. Körüllengett a talmi bőség illúziója, amely délibábjaival csalódásba ejtett akkor mindenkit.

Bár ami velem történt, nem is volt illúzió. Igazán jónak mondható körülmények között töltöttem sok-sok

hónapot a Tátrában. Ófüreden és Lomnicon, a Grand Hotel és a Palace kényelmében.

Az „öreg”, ahogy mondani szokás, „teli volt pénzzel”. (Akkoriban ment a Magyar Színházban a *Lyon Lea*, ha behunyom a szemem, ma is látom Gombaszögi Fridát fényes, fekete selyemruhájában és Ódry grandiózus rabbifiguráját.) Számolatlanul kaptam tőle a pénzt, a lap is kiutalta a fizetésemet. Dungyerszky Gyóko meg éppen olyan arányokban támogatott, mellette töltött titkári működésem jutalmaképpen, hogy olyan bőségfélebe kerültem, mint egy milliomos fiú.

Finom ruhákat csináltattam és nagyon finom fehérneműket. A szegény, kövér Horváth Tyutyutól, akinek nagyon peches lóverseny szezonja volt, vettem két szíjas, angol bőröndöt. Első osztályú vasúti bérletjegyem volt, hálókupét váltottam, (életemben akkor először) a Tátra gyorsra. Krúdy Gyula utazott velem együtt. Azt mondta, hogy ideges, és ki szeretné magát aludni. De én azt hiszem, csak az a baja volt, hogy pénze van, ami nyugtalankodott a zsebében.

Kiszálltunk Poprádfelkán a vonatból, és míg a tátrai villamos indulására vártunk, beültünk a vasúti restaurációba, egy krigli sör mellé.

Napos reggel volt, a pályaudvarról tisztán látszott a Magas-Tátra kéklő hegygerince. Krúdy ismerte a csúcsokat. Az a Jégvölgyi-, az a Szalóki-, az a Gerlachfalvi-, az a Lomnici-csúcs, magyarázta, és óriási lusta kezének roppant mutatóját fölemelte a távoli csúcsok felé.

Körülöttünk a nyaralni tóduló úri közönség csicsergett. Persze, csupa pesti. Hegyvidéki turistának öltözött síkföldi kereskedők, szvetterben és cvikerrel az orrukon. Knickerbokerek, börberik, szíjon lógó Kodakok, elegáns útikosztümben hangos nők. Zsvajgó gyerekek és egész fürtökben fiatal lányok, akik akkoriban kezdték soványra tenyészteni magukat.

Krúdynak egyre jobban nem tetszett ez az egyveleg. A keze fejével megtörölte habos bajuszát, a roppant hegygerinc lábánál elterülő, ködös tájak felé intett, és a honvágy melegével mondta:

– Arra van Késmárk.

Ez az ő édes vidéke volt, amerre a vörös postakocsi utazott az ősz pasztellszín hangulatában, csendesen álmodó kisvárosok macskakövein.

Addig kínzott, amíg fiákert fogadtunk, és elindultunk Késmárkra.

– A Grand Hotel nem fut el – magyarázta egy kicsit ellenséges gúnnyal, dörmögő basszusán Krúdy – holnap is el tudunk oda jutni.

Nem bántam meg a kirándulást. A bükk magasságköréből a fenyvesek régiójába jutottunk. Gyönyörű erdei utakon ment a fiáker. És maga Késmárk is, mint a tündérregében, úgy bontakozott ki, meghatóan kicsiny arányaival, finom fatemplomával, a tiszta, kis cipszerházak között.

– Na végre, itt a fogadó! – szólalt meg Krúdy Késmárk főutcáján. – Telepedjünk meg egy órácskára.

Behajtottunk a *Freier* vendéglő udvarára. A kocsis kifogott, zabos tarisznyát akasztott a lovak fejére. Mi pedig bementünk a ragyogóan tiszta kis étkezőhelyiségbe, amelynek falait a versengő sörgyárak színes reklámjai ékesítették.

Ringlit rendeltünk, sört, zónapörköltet. Krúdy rettenetesen értette a liturgiáját az ilyen vendéglői tartózkodásnak. Már abban is szakértelem volt, ahogy a sóskiflijét eltörte. Élvezte, hogy annyira ismer itt mindent. Tudta, hogy a békésen söröző vendégek kik, micsodák. Melyik tanító, melyik kereskedő, melyik hivatalnok a városnál, a teljesen egyforma emberek közül.

Úgy dicsekedett vele, hogy milyen jó a pörkölt, milyen friss a sör, milyen kövér a vendéglősné, milyen tiszta a pincérlány, mintha az övé lenne az egész fogadó.

Nagyon szerettem Krúdyt. Szerettem hallgatni mély hangjának dörmögését. De néhány óra múlva mégis örületesen eluntam magam, hiszen nem való volt az én ritmusomnak ez a hely. Pedig ott maradtunk egészen estig, sőt éjszakára is. Krúdy zseniálisan tudta húzni az időt. Tízóraival, ebéddel. Kizaklatta lustaságából a szőke pincérlányt. Csakugyan olyan volt, mint a vörös postakocsi regényes utasa. A tekintetével odavonzotta asztalunkhoz a kövér vendéglősnét, sőt magát a gazdát, Freier urat. Németül

beszélt velük, holott nem tudott németül. Bólogatott, hallgatott. Nehéz szemének pillantásával kigombolta a szelíd pincérlány nyakán a blúzt, aki elpirulva, reszkető kézzel tette elé a kriglit. Odaragadtunk. Sörre sör jött. A múltni nem akaró délután ólmos csöndjében végre is kitörtem:

– Drága jó Gyula bácsi! Menjünk már innen a frászba, hisz meg kell örülni az unalomtól!

Krúdy lassan, a sörtől való kábulat súlyosságával fordította rám tekintetét. Csöndesen mondta:

– Hallgass! Nem hallod, milyen szépen zümmögnek a legyek az ablaküvegen!?...

Beesteledett. Megvacsoráztunk. Krúdy átfordult sörről borra.

Tíz óra körül váratlanul fölállt. Fogta a botját:

– Na, gyerünk! Elég sötét van már hozzá, hogy lányok után nézhessünk odakint!

Csakugyan sötét volt. Tíz óra. Hadivilágítás a városon. Sehol egy lélek, sehol egy világos ablak. Végre egy pislogó gázlámpa alatt megláttuk a rendőr árnyékát. Krúdy odament hozzá, és olyat kérdezett tőle, hogy a jámbor öreg rendőr kitéotta a száját ámulatában.

Mit cifrázzam? Ne ijedjen meg a nyájas olvasó, csupa erkölcsös dolog fog kijönni belőle. Krúdy azt kérdezte a rendőrtől, népies nyelven nevezve a szót, hogy merre van Késmárkon az örömtanya?

A késmárki rendőrön látszott, hogy föl van háborodva, és legjobban szeretne erkölcsi prédikációt tartani nekünk. De végül teljesítette, ami hivatalos kötelessége, és megmagyarázta, merre kell mennünk.

Nekivágtunk a sötétségnek, amíg inkább ösztönből, míg ésszel, kijutottunk a város szélére, ahhoz a házhoz, amelynek falát világszerte csúnya ábrákkal szokták telefirkálni az utcakölykök.

De itt nagyon sötét volt, nem látszott sem fal, sem kapu, sem lámpás. A fekete égen kis negyedhold, mint egy fehér ostyahártya. A fényénél éppen csak annyit lehetett sejteni, hogy valami furcsa, nyomott épülettömeg elé jutottunk. Rozzant, kis fahídon lehetett odajutni a kapu elé, mert árok vagy patak, talán a Poprád eltévedt ága övezte körül az épületet.

Dörömböltünk a kapun, amire odabentről, az udvar kerítésén át, ébredő aprójóság lármája felelt. Libák kezdtek gáogni, tyúkok kotyogni. Végül izgatott disznóröfögés vette át minden fölött a vezényletet.

Már azt hittük, hogy rossz helyen járunk, amikor fény gyulladt odabent, a láncos kapu csikorogva kitárult. És az álomtól dagadt arcú asszonyon, aki a küszöbön állt, gyertyával a kezében, kétségtelenül megláttuk – igen, ez az a hely, amit kerestünk.

Pedig inkább parasztasszony volt, mint rosszféle nő. Munkától eldurvult, darabos, nagy test. De az arcán, a papucsán, ahogy a kendőjét viselte, rajta volt valami abból a jellegből, amelyet a leghatalmasabban Maupassant látott meg a Tellier-ház leányain.

A dagadt arcú boszorkány rosszkedvűen bebocsátott bennünket az udvarra, amely – amennyire a sötétben látni lehetett – olyanféle volt, mint egy kis falusi vendéglő kertje, primitív lugassal, festetlen, kerek faasztalokkal.

A disznók röfögtek, a libák gáogtak. Egy másik gyertyaláng közeledett az udvaron. A gyertyafényben álmos, boglyas, ijedten kíváncsi, pepita szoknyás, félparaszt lány, mezítláb. Megállt előttünk, zavartan fél lábra állt, dörzsölni kezdte mezíttelen talpával csupasz lábszárát.

Nagyon furcsa kezdett lenni ez az „amolyan” ház, amelyben, minden szokás ellenére, tíz óra után néhány perccel, már aludt az egész személyzet.

Kérdősködtünk. Amire kiderült lassacskán, hogy jó helyen járunk. A ház az, aminek gondoljuk, de forgalom hiányában lassacskán átalakult önellátó testületté. Ki járjon az erényes cipszer vidéken ilyen helyre? A diákat kicsapják, ha megcsípi. A tanár fél a diáktól. A tisztviselőnek nincs pénze. A boltosok fiai huszonegy éves korukban házasodnak. Vigéc erre alig vetődik. Végül jóformán egészen elszoktak a vendégtől. És mert élni csak kell valamiből, ápolt kis veteményeskertet csináltak az udvarukból, tyúkászattal fejlesztették a majorságukat. Zöldséget, csirkét, tojást szállítanak erre-arra. Inkább csak

ebből élnek. Korán fekszenek, korán kelnek. Maguk kapálnak, gyomlálnak a tulajdonukon. Jól vannak, boldogok. Az egyik nyitott ajtón be lehetett látni valamelyik lány kamrácskájába. Fehérre volt meszelve a fal a szobácskában, búbos kemence a sarokban, tarka dunyhás ágy, az ágy fölött rózsafüzér a falon.

Ezen a helyen csak vasárnaponként, alkonyatkor van egy kis mozgás, amikor eljönnek táncolni egyet a bátrabb iparoslegények. Nagy szenzáció volt hát a mi érkezésünk. Egyre gyúlt a sereg az udvaron. Mind boglyasan, kendősen, mezítláb. A mesterség öreg harcosainak vitriol marta arcán harag látszott. Már meglették nyugalmukat, minek bolygatják őket fel ebből a nyugalomból? A fiatalabbak bámultak álmos szemükkel, mint a borjacska.

Tanácsstalanul néztünk egymásra.

– Mit lehet itt csinálni? – kérdezte Krúdy dörmögő hangja.

– Van kugli! – felelte az egyik veterán gránátos, és mindjárt föl is lobbantotta a kuglinál a karbidlámpa lángját.

Hát kugliztunk. A borjacskák állították a labdákat. Mennydörögve, csattanva röpült a golyó a dob deszkáján. Fölvertük az egész környezetet. Húsz kutya kezdett egyszerre ugatni a fekete estében.

Amilyen egy helyen megülő ember volt Krúdy, az ördög tudja, meddig maradtunk volna ottan. Csakhogy nem volt bor. Mindössze szódavíz vagy kracherlit tudtak adni. Olyan langyos, pirosra festett folyadékot, üveggyöngyös nyakú flaskákban.

Ettől Krúdy fölháborodott. Otthagytuk a fantasztikus házat, ásító leányaival. A kendős Ftateeta, aki bebocsátott bennünket, föltette utánunk a kapuláncokat.

Visszamentünk a fogadóba. Igazán szép, tiszta fehér volt az ágy, fodormenta illatú. Lefeküdtem. És a nyári, nyitott ablakon át álomba süllyedésemig hallottam Krúdy dörmögő diskurálását. Ő lent maradt az udvaron a csapossal, aki kinyitotta az ajtót.

Nem tudom, mit tudott csinálni egész éjszaka. Talán ivott, mulatott a csapossal? De úgy találtam reggel az ágyában, ahogy nagy dorbézolás után szokott lenni az ember. Le se volt vetkőzve rendesen. A nappali, keményített, plaszonos ing volt rajta, kezén az összetört, bivalyszem gombos mandzsetta. A gyertyacseppes éjjeliszekrényre kiszórva a holmija. Ő maga hosszú testével oldalt feküdt az ágyon, hortyogott iszonyatosan, a térde közé fogva a paplant.

Alig tudtam lelket verni beléje:

– Gyula bácsi, az Isten szerelmére, induljunk már innen valahova!

Kinyitotta a fél szemén súlyos pilláját. De az arcát nem mozdította a párnán, úgy dűnnyögte fél arccal, fél szájjal, ellenségesen, egész világa és zsenije, gyilkos város és mondenség gyűlöletével:

– Te csak, eridj. Nekem nem kell a Tátra. Én még mulatok itten egy kicsikét, aztán visszafordulok hazafelé.

Még jobban befelé mozdult, ropogott rajta a kemény ing, mintha egy ledöntött jegenye hengeredne meg. Annyit megtett, hogy elbúcsúzott.

– Na, szervusz!... – aztán elaludt. Egy darabig még ott álltam, néztem és sajnáltam hatalmas, sápadt fejét a párnán. Végül mégis otthagytam. Nem jó csatlós vagyok az ilyen borban úszó kalandozáshoz.

Ballai László: A hídon

Amikor felcseperedtem, édesanyám azt mondta nekem, hogy a XX. századi irodalomból három könyvet kell feltétlenül ismerni, Joyce *Ulysses*-ét, Proust *Az eltűnt idő nyomában* című művét és Krúdy *Szindbádját*. Az első novellát Krúdytól – *A hídon* – tehát úgy olvastam el, hogy alkotója a modern világirodalom legnagyobb alkotói sorába tartozó génusz. Éspedig nem kevesebért, mint hogy ő alkalmazta elsőként az időfelbontó technikát. *A hídonban* így ír Krúdy:

„A királyok még mindig haragudtak arra a városra, ahová Szindbád elutazott, mert a toronyórák is megállottak itt. Valami olyan időt mutattak az órák, amilyen talán soha sincs. A kapuk, amelyek többnyire a falba vésettek, az ajtók, amelyek halkán és csöndesen nyílnak sötétes folyosókra: bezárva. A sárkányfejű esőcsatornák felmondták a szolgálatot, az esővíz másfelé csurog alá az ereszekről, és a kis boltok előtt ugyanazon fakó ostornyeleket rázogatja a szél. Egy téren valahol egy boltajtó nyikorgott, és egy kis csengő csilingelt, és Szindbádnak úgy tűnt fel, hogy huszonöt év előtt sötét estéken ugyanígy sírdogált az ajtó, csengett a kis csengő gyertyákért, kőolajért járó cselédleányok keze alatt. Majd ablakokra bukkant, amelyeken már akkor is – sarkantyús legény korában – lezárt szemű zsalugáterek foglaltak helyet. Már akkoriban eltűnődött ezeken a halott ablakokon, amelyeket sohasem nyit fel senki, és a por vastagon rakódik a zsalukra. Vajon mi lehet az ilyen ablakok mögött? Talán egy halott fekszik ott ravatalán, és sárga viaszgyertyák bágyadt, kékes párák közepette lobognak a koporsó körül. Vagy egy asszony alszik odabenn csöndesen, és valakiről hosszasan és édesdeden álmodik. Vagy talán egy kép függ a falon, a bezárt ablak mögött, valakinek a képe, akinek kedvéért örökös homályba borult a szoba...”

Az első Szindbád-novellák 1911-ből datálódhatnak. Az új irodalmi korszakot jelző angol időfelbontó regény, Ford-Madox Ford *Jó katonája* 1913-ban keletkezett. Ugyanez évben indult el Proust regényfolyama. Az *Ulysses* 1922-ben készült el. A nyugati szerzők érdeklődésének a középpontjában az idő, az időkezelés állt. Ezt a programot Proust *Az eltűnt idő nyomában* címmel még deklarálja is. Az úgy nevezett lineáris elbeszélésmód helyett a modern írók az emlékezet újfajta ábrázolásmódját keresték, az időfelbontás, a tudatfolyam, az automatikus írás és a tér kitágításának eszközeivel. Az angolszász kritika különösen elismerően nyilatkozik Virginia Woolf jelenetvágási technikájáról, pl. hogy az egyik személy felnéz az égre, ott meglát egy repülőgépet, majd a pilóta lepillant a következő helyszínre és regényhősre.

De hát létezik-e egyáltalán lineáris elbeszélésmód? Hiszen maga az emlékezet sem lineáris, hanem asszociatív, sőt intuitív. Hányszor beugrik az ember fejébe egy-egy váratlan gondolat, hogy a bizonyos alkalmaknak és saját normáinknak is teljesen ellentmondó „ördögi ötletekről” ne is szóljak. Milyen nehéz is „lineárisan” elbeszélni valamit anélkül, hogy az ember ne tekeregjen el az asszociációk sűrűjében, vagy ne ragadjon le egy mellékes esemény részletkezésénél. Ha azonban mégis így történik, akkor valószínűleg nem az „igazi” történet fontos a számára. Valójában az irodalomban a „hagyományos” lineáris elbeszélés csakúgy egyfajta művészi fejlődés eredménye, mint a „modern” időfelbontó próza.

Vessünk egy pillantást Homérosz *Odüsszeiájára*. A cselekmény a hős trójai háborút követő tíz évig tartó kalandozásait, hazatérését és a felesége kérióivel vívott küzdelmét öleli fel. „Férfiuról szólj nékem, Múza, ki sokféle bolygott...” – hangzik a huszonnégy énekből álló mű első sora, amely a történet tizedik esztendejében indul. Az első négy énekben Télemakhosz sorsát kísérelhetjük figyelemmel, a főhős meg sem jelenik. Az ötödik énekben lép fel Odüsszeusz, aki – ugyanez idő alatt – Ogügeiáról eljut a phaiákokhoz, és a kilencedik énekben kezdi elmesélni utazásait, vagyis a történet elejét. Miért? Mert ott kínálkozik erre alkalom, vendégségben, vacsora után a tűz mellett. Kilenc év bolyongásának ismertetését – a mítosz legtöbbet idézett epizódjait – mindössze négy énekbe sűríti a szerző. Odüsszeusz a tizenharmadik énekben megérkezik Ithakára, amely most már mindvégig helyszínül szolgál. Télemakhosz és Odüsszeuszéval addig párhuzamosan zajló történetének a szálai a tizenhatodik énekben fonódnak össze.

Az *Odüsszeia* időegyenese tehát rendkívül modern idő és térkezelési technikáról tanúskodik, amiből két dolog következik. Egyfelől a mű tökéletes szerkezeti alapja lehet a modern irodalom egyik legfontosabb regényének az *Ulysses*nek. Másfelől az irodalmi modernség nem azonos az esztétikai törekvésekkel, pláne nem az irodalmi divattal, még csak nem is korfüggő, az egyszerűen az író szívében lüktet. Krúdy valószínűleg nagyon elcsodálkozott volna azon, ha nagyságát a maga korában felismerve őt modern íróknak nevezi valaki. Hiszen ő semmi egyebet nem tett egész életében, mint írt, mert ahhoz értett a legjobban. Talán egy kicsit több hasonlatot és költői képet alkalmazott a prózájában, mint a többi író – vélhetően.

Az irodalomtudomány általában két véglet, a technikai bravúrok, illetve a haladó gondolatok felől szokta megközelíteni az alkotói nagyságot. Holott egyedül az írói nagyság felől lenne helyes láttatni az irodalmi alkotást. A géniusz nagyságán keresztül, akinek izzó elméje megismételhetetlen egyéniséggel világít át a művein. Mert az idő és térkezelés alapttechnikáját a közepes írók is el tudják sajátítani. De arra, hogy mindezzel nem is törődve egyszerre tágítsa végtelenné a teret és az időt is, és közben hallatlan eredetiséggel egyensúlyozzon a giccshatáron, ám azon soha át ne billenjen, csak olyan szellemóriások képesek, mint Krúdy.

„Akkoriban a hegyek között lakott, az olvadó havakban és a csípős márciusi szelekben, midőn az időjárás nemcsak a téli erdőben meghalt kismadarak holttesteit takarja el a fehér lábú és ibolyaszagú fiatal hölgy elől, a tavaszi nő elől, hanem a legnagyobb passzióval törekszik rendet és tisztaságot teremteni az emberek között is – írja *A vörös postakocsiban*. – A télen meggöthösödött és az éjszakai hóviharakkal együtt nyugtalankodó nagybetegek, elkorhadttüdők, kifáradt szívek, rákos gyomrok és szerelmi lázban megbetegedett vérek a tavasz zsendülő szelére nagy erővel kezdik el munkájukat, mint a gombák elfogyasztják a régi malomgát mellett heverő gerendát. A koporsókat kiviszik a temetőkbe, a szobákat kiszellőztetik, és az itt maradott ócska kabátok, lyukas nadrágok és hervadt kalapok felett szemlét tartanak az élők, hogy a handlénak eladhassák. Künn, messze a város végén néha egy pár cipőért is fohászkodik a szegény koldus, hogy a nagybeteget az útból eltegye végre a mindenható természet. Pedig a rákos öregember, aki már csupán gondolatban foglalkozik ápolónője formáival, éppoly kevésbé szereti itt hagyni szenvedésektől izzadt ágját, mint az ifjú udvarhölgy, akinek csak nemrégiben volt szerencséje magára hívatni a herceg úr őfensége figyelmét. A Halál tavasszal nagy sétát tesz a tartományban, hogy az emberi hullákkal megtrágyázhassa a réteket, mezőket a közelgő nyár szép virágainak.

A temetők alatt, mélyen a föld alatt bizonyosan csatornák vannak, s a hercegnők szép szeme, utcaleányok keble, tudósok agyveleje s költők szíve szétárad a messzi rétekre, kertekre, hogy szép virágokká, napraforgókká vagy vadrózsabokrokká váljanak. Ma még ajkaddal érintgeted szép kedvesed nyakszirtjét, és kezed izgalomtól remegve nyúl a meleg alsóruhához, holnapra e szívdobogós dolgok egy rákospalotai paraszt konyhakertjében, galambbegy alakjában élnek tovább, és a finom és rajongó Glück Frigyes salátának tálatatja Brillat-Savarin útmutatása szerint. Te (ínyes kedvvel és jó hús mellé) megeszed a salátát, miközben szemed már új nők eleven formáin bogarász, friss ruhák alatt keresel másnak hitt női részeket, és csak a keserű pálinka juttatja eszedbe halott és elfogyasztott kedvesedet.”

Krúdy Gyula kétségtelenül tekinthető a modern tudatfolyam egyik megteremtőjének, akinek olvasásakor éppen bámulatos időkezelésre lehet a legkevésbé figyelni, mert az ő prózája valójában költészet. A képeire kell figyelni, a hasonlataira, amelyek keresetlenül egyszerűek és a legatyafiságosabb viszonyban állnak a természettel, a mesék és az álmok világával. Hasonlatai, metaforái nem erősítik a történetet, de egyenesen uralkodnak a felett, önálló, szürreális mikrokozmoszá tömörülnek – pedig Krúdy bizonyára az is visszautasította volna, ha valaki őt az avantgárd előfutárának vagy képviselőjének kiáltotta volna ki.

Az írói géniuszoknak nincs szüksége címkékre, nem kell izmusokat teremtenie vagy azokhoz igazodnia. De nem is lehet a nyomdokába lépni, aki megpróbálkozik azzal, önkéntelenül saját törpeségéről tesz tanúbizonyságot. Krúdy Gyula írói eszmélésekor mintha fellépett volna egy hídra, az ő hídjára, hogy ott meg is álljon. Két part között, a szárazföldön is meg nem is. A folyó felett, a vízhez közel is meg távol is attól. Föld, ég és víz között, ahonnan minden látható, és minden sajátos módon látható. Ahonnan szemlélve a sodrás ugyanolyan örökérvényű, mint a lebegés vagy a tárgyak és viszonyok állandósága. Onnan valóságnak tűnik a mese és mesének a valóság. Ott nem a hasonlat jellemzi a világot, hanem a világ idomul a hasonlathoz, a hasonlatok végtelen láncolatához, amelyek óvják, őrzik és megvilágítják a Krúdy-mitológiába emelt értékeit.

Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben IV. rész

II. fejezet

Czetz hadtani intézkedései a Kolozsvár elleni működések megkezdődésével – Bem megérkezése a hadsereghez – Első föllépte – A hadsereg áttekintése – Annak helyzete – Az ellenség helyzete – Bem elfogadja a Czetz által javaslatba hozott hadtervet és annak alapján Nagybányától megkezdte a balszárny elleni működéseit – A császáriak tervei – A csúcsai ütközet 1848 december 18-19-én – A sibói és szurdoki csata dec. 20-án – A dési dolgok dec. 23-án – Az osztrákok visszavonulása – Bem csapatainak fogadtatása Désen és Szamosújváron – Bevonulás Kolozsvárra decz. 25-én – A menekülő osztrákok üldözésére tett intézkedések – Kolozsvár örömnapijai – Hogy tudta Bem felhasználni a győzelme – Bem szervező lángelméje legszebb fényében – Visszapillantás

Hadseregünk, főparancsnokának a kormány előtt ismételve történt fölterjesztésére, 1848. dec. 1–15-ig jelentékeny erősítést nyert. De legkivált a székely zászlóalj. Ez részt vett Szt. Tamás mindkét ostrománál, augusztusban és októberben, jelen volt a schwechati és trencsényi csatákban áprilistól novemberig, majd az egész Magyarországot bejárta minden irányban és végre Arad alá kémlelő hadtestül rendeltetett ki. Amint ott elterjedt a székelyföldi események híre, rendeltetésétől elmozdítva, a csúcsai táborba küldetett, hová december első napjaiban, a rác táborban alkalmazott székely huszárok egy osztályával megérkezett. A Sándor-gyalogság harmadik zászlóalja Nagybánya felé megindult és ütközben újoncra. Továbbá Pestről Nagybányára egy hatfontos üteg, Nagyváradról pedig Csúcsára szintén egy ily üteg rendeltetett, amelyhez azonban a székely hadseregnek magának kellett a szükséges fogatokat előteremtenie. Ugyanez időben Debrecenből 4–600 embernyi nemzetőrségi gyalogság, továbbá 200 embernyi nemzetőrségi lovasság érkezett Szilágysomlyóra, négy igen jól felszerelt hatfontossal 1848. dec. 16-án e szerint az összes erdélyi magyar hadsereg létszáma következő volt:

1) Jobb szárny Csúcsánál Riczkó ezredes alatt	
A 11. honvéd zászlóalj Major János őrnagy alatt	700 ember.
Az 55. honvéd zászlóalj Fráter kapitány alatt	700 "
Kresz-vértesek Perecz kapitány alatt	75 "
Bihari nemzetőrség	3000 "

4475 ember.

Ehhez járult egy hat fontos üteg.

Táborkari tisztek: Baumgarten József, őrnagy a székely-huszárok közül, és Dobay kapitány a 11. honvéd zászlóaljból.

2) Központ Czetz János őrnagy, hadsereg-parancsnok alatt	
Csapat-parancsnok: gr. Mikeş Kelemen ezredes	
A 31. honvéd zászlóalj Tóth Agoston őrnagy alatt	850 ember.
A 2. székely zászlóalj Szilágyi őrnagy alatt	800 "
Debreceni gyalogság	500 "
Erdélyi nemzetőrség Kemény Farkas őrnagy alatt	400 "
Három lovas század Mátyás-husár gróf Bethlen Gergely alatt	400 "

2950 ember.

Két lovas század székely-husár Kis Sándor őrnagy alatt	300 ember.
Debreceni lovasság	200 "
A krasznai és szolnoki nemzetőrség Egloffstein őrnagy alatt Zilahon	1000 "

1500 ember.

Ehhez járult egy háromfontos üteg 6 ágyúval és 4 hatfontos Debrecenből.
Táborkari főnök: Forró Elek, őrnagy a székely huszárok közül

3) Balszárnny Zsurmay őrnagy alatt (helyette Bánffy tábornoknak kellett volna e tisztséget átvennie.)	
A 4. honvéd zászlóalj b. Meszéna őrnagy alatt	1000 ember.
A 3. Sándor-zászlóalj Keller őrnagy alatt	900 "
A bécsi légió	400 "
Szatmári önkéntes gyalogság	400 "
1. osztály Koburg-huszár	200 "
1. század Vilmos-huszár	160 "
Önkénytes lovasság Szatmárról	50 "
Különféle nemzetőrségi gyalogság	500 "
	<hr/>
	1510 ember.

Ehhez járult egy hatfontos üteg 6 ágyúval.

Meszéna őrnagy végezte el egyszersmind a főszállásmester teendőit is.

Eddig tehát az egész hadsereg létszáma 11.150 ember gyalogságot, 1385 ember lovasságot s 24 ágyút tett ki. Ha tekintetbe vesszük, hogy az említett nemzetőrseregek, a debrecenit és erdélyit kivéve, majdnem kivétel nélkül lándzsákkal voltak csupán fölfegyverezve, s így nyílt csatára nem voltak alkalmasak; ha meggondoljuk továbbá, hogy az összes tüzérség jobbára csak újoncokból állván, alig értett az ágyútöltéshez is, s így gyors és pontos lövésről, kibontakozásról náluk szó sem lehetett, és hogy még megelégedhetett az ember, ha a tüzérség egy bizonyos meghatározott ponton elég gyorsan lerakodott; továbbá, ha meggondoljuk, hogy az egész gyalogság – fegyelmetlenségük miatt, még a székelyeket sem véve ki – legnagyobbbrészt a tűztől irtózó, gyakorlatlan, rosszul fegyverzett és hiányosan ruházott újoncokból állt, kik az akkor uralkodó nagy hideg miatt, rossz szállásaik és rendetlen ételmezésük következtében fizikailag nagyon elcsenevészedtek; végül, ha fontolóra vesszük, hogy maga a lovasság is részint gyakorlatlan újoncokból, részint oly emberekből állott, kik között a legutóbbi események következtében a fegyelem köteléke fölöttébb meglazult – csak akkor lehet azon kitartást, éleslátást, képességet és lelki erőt méltólag becsülni tudni, mellyel Bem és főbb tisztjei bírtak, és bámulni úgy a fővezér hadvezéri lángelméjét, mint tisztjeinek hazafias hősiességét. Bem vette keze alá a legrosszabb csapatokat, melyeket senki sem akart átvállalni; ezek még csak nem is ismerték, és a kormány elnökének egy külön proklamációt kelle kibocsátania, melyben Bemnek a lengyel szabadságharc alatt végbevitt kitűnő érdemei soroltatnak el, hogy az idegen eredetű hadvezér iránt természetszerű bizalmatlanságot a katonaság és tisztjeinek szívéből eltávolítsa. De három hónap alatt Bem ismét meghódította egész Erdélyt, hadserege az első minden magyar sereg közt, ő maga pedig katonái és tisztjeinek bálványá, kik az elsőtől az utolsóig mindnyájan úgy tisztelték, mint atyjukat és mesterüket. Ez azon bámulatra méltó erő s szilárd elhatározás és a józan belátás műve, mely a szerencsétlenségek súlya alatt is újra meg újra fölemelkedik, sőt éppen akkor mutatkozik legóriásibb nagyságában, midőn a világ hajlandó azt hinni, hogy örökre elveszett. Az ember önkéntelenül Napóleonra és Marengóra gondol, csak hogy itt nem ragadta meg a tovairamlani akaró szerencsét egy Desaix, hanem mindent egyesegyedül maga Bem végezett el. Kétségkívül nagy részök van ebben az oly lelkiismeretes férfiaknak is, aminők Mikes ezredes, Bethlen őrnagy, Kis ezredes és még többen valának. De hadd beszéljenek szavak helyett a tények.

A pontosság végett az erdélyi hadsereg nyílt csatára képes részét is ki kell emelnünk. Ez 5800 ember gyalogságot, 1335 ember lovasságot tett, 2 és fél hatfontos és 1 háromfontos üteggel; e szerint az ágyúk száma mintegy 24 volt.

December 15-én kapta a kémlelődés végett Zilahon tartózkodó hadseregarancsnok Nagyváradról a kormány részéről távirat útján azon hivatalos tudósítást, mely szerint Bem az erdélyi hadseregek főparancsnokává nevezetett ki. Egyúttal megjött azon hír is, hogy Bem már megérkezett Nagyváradra, ott nagyszerű intézkedéseket tétetett a hadsereg fölszerelése, ruházása és ételmezésére vonatkozólag, továbbá elrendelte, hogy egy tartalék tüzérosztály állíttassék föl, és hogy Csucsára már meg is indult. Czetz őrnagy azonnal Szilágyosomlyóra sietett, alig jutott azonban el a nevezett helyre, midőn oda már Bem is megérkezett három hadsegédével. Teljes megelégedését nyilvánítja ki (ami különben nála a ritkaságok közé tartozott) a hadtani pontok kiválasztása, különösen pedig a főhadiszállásé fölött, Czetz őrnagyot alezredessé és tábornoki főnökévé nevezte ki, Forró Elek kapitányt őrnaggyá és a hadműveleti iroda igazgatójává, még ugyanaznap egy napi parancs által kihirdetetté megérkezését és egyúttal azt is kijelentette tisztjei előtt, hogy minden figyelmetlenséget, a tisztelnél úgy, mint a katonáknál, halállal fog büntetni. A következő reggelen Bem hadiszemlét tartott, mely alkalommal a tisztikar bemutatásánál e rövid szavakat intézte hozzájuk: „Uraim! A kormány engem e hadsereg teljhatalmú főparancsnokává nevezett ki. Én önöktől föltétlen engedelmességet kérek. Aki nem engedelmeskedik, agyon fogom lövetni. De én jutalmazni is fogok tudni.” E néhány szóban csakugyan körvonalazva áll ellőttünk az agg

fővezér egész jelleme, mellyel allatvalói iránt viseltetett: kérlelhetlen szigor, részrehajlatlanság, szigorúság a büntetésben, de nagylelkűség az érdem megjutalmazásában az önzésnek még csak árnyékától is távolmaradás. Bem azon föladdattal és eszmével jött Erdélybe, hogy a védelmi helyzetből azonnal a támadóba menjen át és Erdélyt ismét meghódítsa. ez kedvenc eszméje volt Kossuthnak is, de melynek alapja egyszersmind mélyebb hadi kombinációkban is gyökerezett. Kossuth Czetz őrnagynak szigorú kötelességévé szabta ki, hogy Kolozsvárt 8 nap alatt ismét megvegye, amint ez dec. 1-éről kelt táviratából kitűnik. De ezt könnyebb volt megparancsolni, mint kivinni. Czetz ugyan eléggé belátta, hogy e föladat egyáltalán nem oldható meg sikeresen a jobbszárny működési vonalán, Csucsá felől, hanem erre az egész hadseregnek mind a három oldalról összműködése szükséges, ugyanis Csucsáról Bánffyhunad felé, Sibórol és Zilahról Galgó, valamint Hidalmás és végül Nagybányáról Dés felé. A jobbszárnynak mindaddig védelmi helyzetben kellett maradnia, míg a balszárny Désig és a központ Hidalmásig előre nem nyomult, es azzal összekötötte nem lépett volna. Csak ezután történhetett meg mind a három vonalon az előnyomulás Kolozsvár felé. A balszárny természetesen csupán Besztercét vette volna hadműveleti tárgyául, ámde, a sereg sokkal gyöngébb volt, hogysen már most így meg lehetett volna osztani a balszárnyat és csupán a központra és a jobbszárnyra lehetett volna rábízni a főfeladatot, Kolozsvár bevételét.

Bem ezen, a táborkari főnök által készített tervet teljesen elfogadta, erre bízta a központ vezetését, maga pedig Nagybányára sietett, hogy onnan vezesse a hadműveletet.

A császáriak tervei lényegesen siettetik hadi terveinek végrehajtását. Windischgrätz herczeg ugyanis elrendelte, hogy az említett dec. 18-án, mely napon a szegény Magyarországiak új tömegek által egyszerre kilenc oldalról kellett volna megtámadtatnia, az erdélyi hadsereg Nagyvárad felé működjék és e helynek elfoglalása által akadályozza meg ott az országgyűlés megtartását, Pestnek elfoglalása után pedig Debrecenben, vagy akár Nagyváradon egyesüljön s így az egész fölkelésnek egycsapással véget vessen. Ez tervnek mindenesetre elég nagyszerű volt, mely sikerülés esetében az országnak sok vérét megkímélte volna, de mely a nyomor közepette nem tartotta volna fön számára azon vigaszt, hogy fiai hősök gyanánt, őseikhez méltólag küzdöttek szent jogaikért addig, ameddig lehetséges volt és Magyarország dicsőségét véres babérokkal írták föl a történetelem lapjaira.

Csucsá leendett e terv sírja. Warderner tábornok dec. 17-én egy 4–5000 embernyi dandárral és két üteggel Bánffyhunad felé nyomult előre és két oszlopban, melynek egyike az almási úton, Urbán vezetése alatt, a fő oszlop pedig az országúton haladt előre, megkezdte a csucsai erős állás elleni támadásait. Riczkó ezredes három részre osztotta csapatait: A jobb szárny Kissebest és a Dobay alatt levő hegyszoros magaslatait foglalta el; a balszárny Baumgarten vezetése alatt a görgényi-völgyet és közeli magaslatokat, a központ és a tartalék Csucsában és mögötte maradt, 4 ágyúval Sebesen, 2-vel a Görgény-völgyben. Az almási út, mint tudjuk, fél német mértföldnyi hosszúságban el volt torlaszolva. Midőn azonban a népfölkelő oláhok Urbán közeledtéről értesültek, összecsoportosultak és egy éj alatt eltisztogatták az almási útra fölhalmozott torlaszainkat és ismét helyreállították a hidakat és utakat. A csucsai ütközet kora reggeltől késő éjig tartott; a császáriak nem nyerhettek egy talpalatnyi tért sem. Az ifjú magyar tüzéség, Baumgarten ezredes vezetése alatt, valamennyi szuronytámadásukat ritka hidegvérrel és bámulatos ügyességgel utasította vissza; a gyalogság a körössebesi völgyoldalokba történt ügyes fölállítása által a hadoszlopokat derekasan föltartóztatta. Kezdetben igaz, hogy a tizenegyedik zászlóalj gyakorlatlan honvédjei hátráltak és az ellenség hangos „hurra” kiáltások közt egész Körössebesig utánuk nyomult; de itt Dobay őrnagy ritka vitézség és lélekjelenléttel a tizenegyedik zászlóalj néhány vitézbbjeinek élére állott, és oly heves sortüzet adatott az ellenséges gyalogsági hadosztálynak, hogy az futni kezdett, és a keskeny völgyben utána siető társait is magával ragadta. Hasonló sors érte Urbant is a Görgény-völgyben, de mégis megtartott annyi helyet, hogy éjjel a magaslatokon helyt foglalhatott.

A Csucsánál vezénylő Riczkó ezredes elvesztette a fejét és a kivívott előnyök dacára föl akarta állását adni. Átalában e hadjárat legnagyobb nehézségeihez tartozott az, hogy a magyarok mindenütt ellenséges földön harcoltak, csak a legnagyobb fáradsággal szerezhették maguknak a szükséges élelmiszert. De Baumgarten őrnagy és Dobay őrnagy nem osztották Riczkó nézetét, és ehhez járult még a táborkar és Bem azon szigorú parancsa, hogy agyonlövés büntetése mellett tartani kell az állásokat az utolsó emberig. A választás tehát nem volt nehéz. Másnap a császáriak megújították támadásaikat, de ama megfoghatatlan hibát követtek el, hogy a keskeny völgyben a magasabban álló es futó sáncok által fedezett magyar ütegeket Kissebesnél vérteseikkel megtámadták. Ennek következménye az volt, hogy a vértések vezetője St. Quentin sok emberével elesett és később sem a gyalogság, sem a lovasság helyre nem hozhatta a szerencsétlen támadás hátrányait.

Hasonló sors érte a másik oldalon Urban ezredet, és a császáriak szégyennel kényszerültek Bánffyhunyadra s innen Kolozsvárra visszavonulni. Riczkó, ki 24-én Bánffyhunyadot megszállotta, csak lankadtan üldözte őket, minek okai részint csapatainak kimerültsége, részint a félreértett parancs voltak. A császáriak vesztesége minden bizonnyal tett néhány száz embert, a mieink csupán húsz embert és néhány lovat vesztek. Ezen kívül még Baumgarten őrnagy veszteségét kellett fájlnunk, kinek térdkalácsát egy kartácsgolyó összezúzta, s ki ez által az egész hadsereg közsajnálkozására – mivel kétségkívül az első önálló vezérek sorába küzdötte volna fel magát – a hadjárat további folytatására képtelenné vált. E győzelem, bár igen csekély taktikai jelentőségű volt, mégis nyújtott néhány fontos stratégiai előnyt. A császáriaknak Nagyvárad felé irányzott terve ez által megghiúsult, az erdélyi császári hadsereg önmagára szorítkozott s így el volt zárva, az országgyűlés menedéke biztosítva és a Windischgrätz-féle nagy szabású terv összeszagatva. Ezenkívül e győzelem által a fiatal honvédek megnyerték az önmaguk és vezéreik iránti bizalmat, megtanulták a fegyelem szükségességét és egy csapással valódi katonákká lettek: a mi kétségkívül a legszebb gyümölcsöket természetete egykor.

A csucsai ütközet alatt volt Czetz alezredes is Zsibónál és Szurdoknál első kísérletét végrehajtandó. Ugyanis dec. 18-án Kemény Farkas őrnagy afelől tudósította, hogy Szurdoknál egy császári csapatosztály előőrsei mutatkoztak, kik 100.000 oláh fölkelőtől támogatva Zsibót fenyegetik. Ez osztálynak, mely két gyalogsági zászlóaljából állott, nyilvánvalóan az volt a célja, hogy Dés és Galgó ellen küldessék és itt a belső szolnoki és kővárvidéki lovas és fölfegyverzett oláh fölkelők segítségével Zsibót és ezzel a felső Szamos-völgy kulcsát kerítse hatalmába, és siker esetében egész Nagybányaig nyomuljon előre. Kemény Farkas őrnagy jelentéséhez azon megjegyzést kapcsolá, hogy ő, miután Tóth őrnagy századával Bem tábornok által Kisnyíres felé parancsoltatott és oda már el is indult, egyedül alig fogja magát Zsibónál fönntarthatni. Szerencsére épp e napon a Máramarosban újraszervezkedés végett hátrahagyott Mátyás-huszárok osztálya Zsibón maradt és őrnagyuk, Bethlen Gergely katonai tapintatával fölfogta, hogy a körülmények parancsszava folytán, dacára a határozott rendeletnek, a veszély helyére siessen. Azonnal rendelkezése alá bocsátotta magát az állomásparancsnoknak és minden késedelem nélkül erőszakos felderítésbe kezdett, mely tény aztán a dolgok állapotát és a Zsibót fenyegető veszélyt tiszta világba helyezte. Az említett két század, oláh fölkelőkkel egyesülten Szurdokot, Tihót, és Őrmezőt elfoglalta és minden pillanatban készült Zsibót megtámadni, hogy szokása szerint ezt is romhalmazzá változtassa. Bethlen Gergely őrnagy is futárt küldött Czetz vezérőrnagyhoz. Ez eseménynek első hírére már elindult utóbbi Zsibó felé a második székely századdal, a Somlyóban és a körüle fekvő falvakban elszállásolt székely huszárokat pedig másnap utána nyomulni megparancsolta. Czetz és Mikes őrnagy dec. 19-én délután épp ama pillanatban érkeztek meg, midőn, az ellenség az elrombolt almási híd felé közelgett, hogy a zsbói sáncokat hatalmába kerítse. Kemény rohama erős volt, midőn Mikes vezérőrnagy észrevette, hogy a Szamos balpartján levő hídfőtől sikeresen lehet az oláh fölkelők ellen az ágyukat alkalmazni. A sáncolatokból azonnal két háromfontost vontak föl a magaslatokra és már a harmadik jól irányzott ágyúlovás után az egész oláhtömeg, melytől az átellenben fekvő Őrmezői hegy, mint egy hangyaboly, úgy nyüzsgött, eltűnt és Őrmező, Tihó, Szurdok felé vagy az erdőbe szaladt. Az oláhokból álló és az előbbi évben újoncos útján gyűjtött rendes csapatokat is magukkal ragadták és Szurdokra hátráltak, E közben a második székely zászlóalj is megérkezett és napnyugtakor előőrsöket állított ki.

A következő nap. (dec. 20.) föladata volt a népfölkelőket szétugrasztani s a velők érkezett rendes csapatokat Galgón át Désre vagy Kolozsvárra visszavetni, és ezáltal az összeköttetést a már Kisnyíresig előnyomult Bem tábornokkal visszaállítani. E nap reggelén a második székely zászlóalj, a Mátyás-huszárok osztálya és két háromfontos az almási sebes patakon keresztül, Szurdok felé nyomultak előre és élénken megtámadták a szurdokj magaslatokat elfoglalva tartó ellenséget, míg egy kis osztály Szabó Ferdinánd kapitány vezetése alatt Őrmezőn át Tihóra rendeltetett, a jobbszárny fődözése végett; a balszárny eléggé meg volt védve a Szamos és a Rákóczi-hegy által. Az erdélyi nemzetőrség, Kemény őrnagy vezetése alatt, 4 ágyúval tartalékul a zsbói sáncokban maradt vissza. Az egész olyan volt, mint egy szép hadgyakorlat, csakhogy eredményei igen komolyak és eléggé fontosak voltak. A székelyek dühösen harcoltak, de az ellenség erősen tartotta a magaslatokat és messze hordó vadászfegyvereik a támadókat sokáig sakkban tartották. Most Mikes ezredes a székelyeknek tettett visszavonulást parancsolt és valamennyi csapataink visszamentek az almási patakon keresztül. Az ellenség azonnal elfoglalta a megüresült helyet, és jó állomását elhagyva, a magaslatokról, üldözés végett a völgy felé kezdett lenyomulni. Ekkor aközben a könnyű sebet kapott Czetz alezredes az almási patak bal partján levő magaslatra négy háromfontost vonatott föl és egy székely osztálynak a Szamoson keresztül támadót fúvatott az ellenséget hátulról megtámadni. Az ágyú és kartácslovások az oláh csapatokban jelentékeny károkat idéztek elő, úgy, hogy ezek csakhamar szétfutottak minden irányban, a Mátyás-huszárok ritka bátorsággal támadták meg a rendes gyalogságot és szintén futni kényszeríték, míg a cirkáló csapatok már Szurdok felé közelegtek. Az ellenség Galgón át Désre futott napnyugat fele, egy osztály Mátyás-husár által üldözöbe véve. A többiek ismét bevonultak a zsbói sáncokba.

Míg tehát a szerencse itt is a magyar fegyverekre mosolygott, Bem tábornok hadseregünk balszárnyával Kisnyíresig nyomult előre, és innen, miután a központnak megparancsolta volna, hogy őt a Szamos-völgyben kövesse, haladék nélkül megindult Dés felé, mely város előtt Jablonovszky császári dandárja a város északi oldala mellett hömpölygő Szamos mögött, két szárnyával az uralkodó magaslatoknak támaszkodva, középpontjával a város szélén, csataképpen várta. Bem dec. 23-án, szokott módja szerint, anélkül, hogy csapatainak csak egy órai pihenést is engedett volna, megtámadta az ellenséget, mindenütt ő volt az első és az ágyúzást oly sikerrel vezette, hogy az osztrákok négy órai tüzér és gyalogsági harc után ingadozni kezdtek. Ez azon pillanatok egyike volt, melyeket az ügyes hadvezér hihetetlen sikerrel tudott fölhasználni. Az ellenség első ingadozásánál a gyalogság Tóth vezérőrnagy alatt dühös szuronytámadást intézett ellene, visszavette a dombokat és átadta a lovasság üldöző és soha pihenést nem engedő karjainak. Jablonovszky utóhada a hídnál még megkísértette az ellenállást, mely azonban 4. honvéd zászlóalj hősiességén csakhamar hajótörést szenvedett. Jablonovszky elnémult csapataival lélegzetvétel nélkül Bethlenig hátrált, egy részét Besztercéére küldte (egy osztrák dandár tudvalevőleg 3000—4000 emberből áll) és mindaddig tétlenül várt, míg csak Bem ismét rajta nem ütött. Ez ütközet taktikai vezetésének érdeme Tóth vezérőrnagyot illeti, ki épp oly ügyes volt a tervek készítésében, mint amilyen okos és meggondolt azok kivitelében.

Erdély története 1918-tól napjainkig

Kedves Olvasóink!

2012. októberi számunkban örömmel tájékoztattuk Önöket arról, hogy a Marczius Tizenötödike Műhely és a Megérted Alapítvány támogatásával megindul az a program, amely az

ERDÉLY TÖRTÉNETE 1918-TÓL NAPJAINKIG

című könyv megalkotását, magyar és angol nyelven történő megjelentetését és széleskörű magyarországi és külföldi terjesztését tűzte ki célul.

Szeretettel vártuk mindazoknak a csatlakozását a programhoz, akik eredeti dokumentumokkal, fotókkal, illetve adományokkal tudják segíteni a munkánkat.

A programról a következő tájékoztatást tudjuk adni:

Folyóiratunk utóbbi nyolc számában összesen 2,6 szerzői ívnek megfelelő szöveget közöltünk a készülő műből.

A programhoz egy támogató csatlakozott 20 ezer Ft adománnyal.

Az eddig beérkezett dokumentumok száma: 0

Az eddig beérkezett fotók száma: 0

Az eddig beérkezett észrevételek száma: 0

Egyetlen támogatónk segítségét – aki nem kérte nevének feltüntetését – ezúton is nagyon köszönjük. Amennyiben a könyv további támogatás és érdeklődés hiányában mégsem készülhet el, a kapott összeget visszajuttatjuk.

Tisztelettel:

a Marczius Tizenötödike szerkesztősége

Délibáb

Krúdy Gyula: Ifjú évek

A podolini kolostorban – gondolta magában egyszer egy őszes férfiú éjszaka, őszfelé, odakint a háztetőkön ködből való kéményseprők jártak a nedves holdfényben – volt vagy van egy régi kép, a képen torzonborz ember, a bajusza boglyasan felfelé kunkorodó, mint a hősöké, a szakálla tömör és rozsdaszínű, mintha egy göndörhajú nő vöröslő hajából való volna, a szeme két karika, benne hosszúkás, világoskék szemgolyó, az arca pedig piros, mint a bor fénye napos téli időben a fehér asztalon: ez volt herceg Lubomirski.

Ki volt, mi volt a herceg, mielőtt kopottas, aranyozott rámák között elfoglalta volna helyét a régi kolostorban? – ez szorosan nem tartozik e történethez. Elég az hozzá, hogy ott volt, a bolthajtás alatt a falon, amelynek lehullott vakolatán még itt-ott látszottak nyomai a falra festett képeknek, amelyeken a régen megholt szentek játszadoznak egymás között. Szent Anna egy kis számolyon üldögélt, az arcát megérintette a régiség, csak két fakó szeme tekingetett kérdőleg a diákokra, akik a folyosó kockakövein csizmában kopogtak. Mintha állandóan a leckék megtanulásáról tudakozódott volna a szent asszony. György sárkányát öldökölte – a középén helyet foglalt Lubomirski úr.

A kolostorban sok ingyenes növendék volt, és a derék papok állandóan a karikaszemű herceggel riasztgatták a növendékeket.

A herceg hajdanában szép kerekre faragott kockakövekkel járult az áhítat terjesztéséhez, midőn a kolostort építették, és ezen a réven a túlvilágról is beleszólása volt a hanyag diákok megintésébe. A szegény tót fiúk, akik az egyenesre nőtt fenyőerdők közül a kolostor vastag falai közé kerültek, tisztelettudóan emelték meg a sapkájukat a pirosbor-arcszínű Lubomirski előtt.

A podolini kisasszonyok, akik gyónni jártak a papokhoz, mezei virágot tűztek a herceg rámájába, és az asszonyok, akik egy párszáz év előtt csupa vörösszakállú és torzonborz külsejű gyermekeket hoztak a világra, éppen úgy imádkoztak a herceg képe előtt, mint a többi szentek képeinél. (Bizonyára elfelejtették már, hogy jó párszáz esztendővel ezelőtt a herceg szívesen lehúzta kezéről a bivalybőrkesztyűt, ha fehérnép térdepelt lábához. De most már soha többé nem húzza le a kesztyűt.)

Ilyenformán még halottaiban is Lubomirski volt az első úr a városkában, a fiúkat gyakorta Györgynek keresztelték, és Urnapján a városháza előtti térségen nemcsak az öreg Isten, de Lubomirski György tiszteletére is elpukkantotta a hajdú mozsarát. (Igaz, hogy csak felényi puskaporral.)

Az őszes úr (aki egy estén visszaemlékezett íróasztala előtt a bolthajtásos folyosóra, ahol a növendékek csizmasarka kopogott, visszhangzott, hogy aztán végleg elhangozzék a messzi távolban) abban az időben diákfiú volt a kolostorban és a kolostor környékén, és a neve Szindbád volt. (Kedves olvasmányából, az Ezeregyéjszaka tündérmeséiből választotta magának ezt a nevet, mert abban az időben még közel volt az a kor, midőn a lovagok, költők, színészek és rajongó diákok nevet választottak maguknak. Egy púpos fiúcska a Gergely pápa névre hallgatott, ki tudná, miért?)

Szindbád tisztelte Lubomirski urat, de a kalapját csak olyanformán emelte meg előtte, mint Müller papírkereskedő előtt, akinek egy sötét kapualjban volt a boltocskája, és a boltocskában mindig sötét volt. És a sötétségben a természet eltévesztette a rendet, mert Müller bácsinak nem volt bajusza, de nagy, fekete, hamis leányának, Fánninak igenis volt bajusza. Fánni ezért sokáig szégyenkezett, de egyszer jött egy fiatal tanár a városba, aki Fánni bajuszát szépnek és hódítónak nevezte. És Fánni boldog lett, és boldogságában a Poprádba ugrott a malomgátnál. (Szindbáért ugyanis szülei pontosan megfizették a tandíjat a kolostornak, sőt egyszer-másszor hordó bort is küldtek a szentmiséhez, amelynél Szindbád piros szoknyában ministrált, a Confiteort széleseben mondta, és ünnepélyesen, tekintélyesen rázta meg a csöngettyűt, mintha tőle függött volna, hogy a hátulsó padosorokban üldögélő diákok most térdre ereszkedjenek. Ugyancsak a ministráló ruha piros palástjában hódította meg egyszer Kacsó Annát, midőn Anna vasárnap a szentmisére a barátokhoz jött.) Hogyan is volt ez a dolog teljes bizonyossággal?

A hercegnek már csak azért se köszönt valami nagyon alázatosan Szindbád, mert Kacsóéknál volt kosztosdiák. Kacsó bácsi szolgabíró volt – azon régi szolgabírák fajtájából, akik hajdanában az eldugott kis hegyi városokban feltalálhatók voltak. Fiatal korában tán csak szolgabírósi hajdú volt, később írnok, midőn tekintélyes szakállt növesztett, és gyakorlatból megtanulta a közigazgatást. A hasa is megnövekedett, és így szolgabíró lett. A felvidéki szolgabírákban semmi sincs alföldi kartársaik hetykeségéből: derék és szolid emberek, nagy családot alapítanak, segítenek otthon a favágásnál és gyertyaöntésnél, és csak akkor haragusznak meg, ha kozmás lett a leves. Kacsó bácsi gömbölyű öklével az asztalra csapott.

– Én vagyok a szolgabíró! – kiáltotta.

Minka, szelídkés, szomorkás és lesimitott hajú felesége ilyenkor csendesen felelt:

– Igen, de nem itthon.

– A leányaim előtt mondd ezt nekem? – kérdezte Kacsó bácsi, és a tenyeréből tölcserűt formált a füléhez, mintha valami bepanaszolt tót hallgatna ki az irodában.

– Azok az én leányaim – felelte sóhajtva Minka néni. – A pán szolgabíró édeskeveset törődik azzal, hogy valamikor férjhez is menjenek.

Ezután már nem volt más tennivalója Kacsó Gyula szolgabírónak, mint gyorsan az irodába szökni. A kedves pipájáért a hajdút küldte haza.

A Kacsó-kisasszonyok férjhezmenésével valóban nem látszott törődni senki; hárman voltak, szépre, nagyra, egészségesre termett hajadonok, és Szindbáddal együtt a ház emeleti részében laktak. Hetenként, felváltva egymást, főztek. Magda az ürühúst, Anna a káposztát, míg Róza az édes tésztát gyakorolta művészettel, és délutánonként, valamint esténként, midőn Szindbádnak valamely titokzatos okból el kellett hagynia a földszinten levő nagy családi szobát (hogy Kacsó bácsi és Minka néni kedvükre veszekedhessenek, midőn is a pán szolgabíró nem szökhett el az irodába), a kisasszonyok felváltották egymást abban is, hogy az egyedülletben félős, tanulni nem nagyon szerető Szindbádot az elhagyott emeleti szobába felkísérjék, vele a tanulóasztalnál helyet foglaljanak, és kézímunkájuk mellett a végnélküli regényeket elolvassák. Magda és Anna annyira elmerült a regényolvasásba, hogy Szindbád kényelmesen elaludhatott tanulókönyve felett. De Róza, aki éppen tizenhat esztendő volt, és még nem nézte le túlságosan a kamaszkodó Szindbádot, gyakran kapott fehér kezével a diák sűrű,

fekete hajába, és hol komolyan, hol tréfásan megrázogatta azt. A diák jajgatott. Rózának kipirosodott az arca, és mind erősebben húzta a Szindbád haját.

– Tanulj – kiáltotta csillogó tekintettel –, mert isten bizony megbuktat a Lubomirski.

Szindbád sürgősen könyvei fölé hajolt, míg egyszerre az elhagyott emeleten, ahol az üres szobákban a zabos-zsákok olyanformán heverték, mint odadobott halottak, egyszerre zúgni-búgni kezdett a szél... Róza ijedten, lehunyta szemmel hallgatta egy darabig a szelet, aztán a félelem mindinkább erőt vett rajta, és remegve, sápadtan simult a diákhoz, a fejét a vállára hajtotta, a karjával átkarolta a nyakát...

Szindbád ugyancsak annyira megijedt a visszhangzó széltől, hogy a lapot sem merte megfordítani a könyvben, pedig már egészen jól tudta azon az oldalon levő leckéjét.

Tehát akkoriban, amidőn Lubomirski György herceg vigyázott a podolini diákokra, és bivalybőr kesztyűs kezében kardmarkolatot tartott, amely markolaton pontosan láthatók voltak az akkori szentek képmásai – akkoriban, midőn Kacsó Róza jókedvvel, ambícióval és kis szerelemmel húzogatta Szindbád haját, valamint a vállára hajtotta a fejét, midőn e büntetést kiosztotta, volt egy fiú, aki a hittanban, ministrálásban és szentképek tiszteletében legelső volt, akit ezért vagy másért Gergely pápának hívtak a régi kolostor növendékei. Gergely pápa púpos fiúcska volt, és olyan finom arca, feje volt, mint a szent ostyának, amelyet hetenkint magához vett. – Szindbád bár gyakran megverte Gergely pápát, mégis barátságot szőtt vele, sőt egyszer délután, midőn éppen Róza ült a tanulóasztal mellett a Kacsóházban, hogy Szindbád tanulmányaira felügyeljen – a púpos fiút meghívta magához. Bizonyosan azért, hogy dicsekedjen előtte Róza barátságával, Róza szép szemével és fehér kezével.

Gergely pápa látogatása így történt: Róza szóval és komoly volt egész idő alatt, lenézőleg bánt a két fiúval, és sehogy sem akart Szindbád hajába kapni, amit azelőtt soha el nem mulasztott.

Majd ahelyett, hogy Szindbád vállára hajtotta volna a fejét, ahelyett hogy átkarolta volna nyakát, szinte durván ráförmedt:

– Csodálom, hogy a Lubomirski megtűr ilyen rossz diákot a kolostorban.

A púpos Gergely pápa tágra nyitotta fényes, lázas szemét, és szinte megbűvölve nézte Rózát fehér háziruhájában, hol meztelen karjain megfeszült az ujjas, és domború keblén a gyöngyházgombok csendesen emelkedtek.

De Róza csúfolódva a hátára ütött:

– Nini, ennek a fiúnak púpja van, mint a tevének.

Gergely pápa lesütötte a szemét, csendesen elpirult az arca, majd könnyes szemmel távozott az emeletről.

Azon az estén Szindbád valamely keserűséget érzett, amidőn Róza kedveskedve turkált a hajában, hamvas arcát vállára fektette, és erősen a vállába kapaszkodva, hintázta magát a széken. Folyton a púpos fiú könnybe borult tekintete látszott előtte, és ugyanezért komolyan a tanulásra adta magát, hogy Rózát ezzel is bosszantsa.

– Ugyan, mit szeret azon a békán? – kérdezte Róza ingerülten, midőn Szindbád le sem vette szemét a könyvről.

Kinyújtózkodott, felállott, és lustán az ablakhoz lépett. Az este – lágy, júniusi este – egy kis hegynek kanyarodó utcának meghatározhatatlan, zümmögő hangjait lopta letről a szobába, a távoli hegyek felől eltűnedező csillagocskák bukkantak fel, mint bújósdit játszó gyermekek.

– Tanuljon ezentúl a púpos békával – mondta később egészen elkomolyodva Róza. – Tanítsa latinra ő magát, ha annyira szereti.

Ez a fellegecske okozta, hogy Gergely pápával másnap délután fürödni ment a Poprádba Szindbád, mint akár a legjobb barátjával.

A Poprád ott kanyargott a régi kolostor alatt, és a gerendákból összerótt gátak között mélyen, csendesen és feketén vonult meg, mint egy tó vize. Künn, a folyó közepén vígan, játékosan, szinte kacagva szaladtak a habok, mintha a hegyek között utazó fuvarosoktól tanulták volna a jókedvű kocsikázást, füttyörészve, dalolgatva, iszogatva megtenni az utat egyik országból a másikba.

A fiúk természetesen a mély, csendes vízben fürödtek, kezükkel megkapaszkodva a gerendák vaskapcsaiban, lóbálták magukat a fenéktelen vízben.

A kis púpos teljes biztonságban érezte magát a nagyszerű és bátor Szindbád társaságában, sőt egyszerre diadalmasan és vígan így kiáltott fel:

– Hiszen a folyónak itt feneke van – szólt, és vékony lábait lefelé nyújtogatta. Tintás ujjaival elbocsátotta a vaskutyát, és hangtalanul elmerült a vízben. Szindbád csak furcsa púpját látta egy másodpercig a folyó felszíne alatt, aztán hosszadalmas csend lett a vízen, a tájon, a nagy hársfák alatt, mintha a kolostort bűvös vessző érintette volna, és az is meghalt volna nyomban, mint az ezeregyéjszakában.

Szindbád a partra ugrott, mintha rák csípte volna meg a lábát, a mozdulatlan vízre bámult, egy letört faággal megkavarta a vizet – aztán sebesen magára kapta ruháit. Szótlatlanul, összeszorított szájjal futni kezdett a fahíd irányába, amely mint egy nagy pók terpeszkedett hosszú lábaival a Poprád felett. Emberekkel találkozott útközben, akik fejcsóválva néztek a sápadtan futó kisfiú után, és Szindbád szinte hallani vélte, amint a titokzatos Lubomirskit emlegetik.

A hídnál kötélén csónak ringott. A diák zsebkése éles volt, hisz szabad óráiban egyebet sem tett, mint a kését köszörülte. A kötél el volt metszve egy pillanat alatt, és a csónakot már vitték lefelé a gyors habok, lefelé a folyón, és Szindbád kimeresztett szemmel bámult előre a nagy hársfák felé... Hátha ott himbálódzik ismét a vaskutyán a púpos Gergely pápa, és az egész dolog nem volt egyéb rossz tréfánál...

De a hely, ahol a folyó mintegy álmát alussza, most is olyan csendes volt, mint néhány perc előtt. A csónakot Szindbád óvatosan arra a helyre kormányozta, ahol Gergely pápa elmerült, és az evezőt mélyen a vízbe nyújtotta. Majd a kezével nyúlt a vízbe, mintha ott volna a közelben Gergely pápa... Aztán csendesen evezni kezdett lefelé a folyón. Meg-megállott, az evező már régen a sekély Poprád kavicsos medrét kavarta, nagy kövek bukkantak fel a távolban a víz mélyén, egy pillanatig mindmegannyi Gergely pápák, egy piros pisztráng ijedten suhant tova, és a folyó úgy csillogott, habzott, mintha olvasztott ezüstöt szűrte valaki egy nagy szitán.

A kolostor mellvédei lassan elmaradtak, sárga és piros színben csillámló gyümölcsfák húzódtak tova, a zöldséges kertben Privánka tanár gyomlált csizmában és felgyúrt reverendában, Szindbád ijedten hasalt a csónak fenekére.

Aztán tovább evezett, és a kolostor messzire elmaradt. Bokrok hajoltak a víz fölé, de a bokrok alatt csupán egy korhadt fenyőgerendát talált.

Már késő délután volt, a nap elbújt a nagy hegyek mögött, és a sovány földek árván, emberek nélkül nyújtózkodtak éjjeli pihenőre a folyó két partján. Majd a Poprád ezüstje sem csillogott többé fényesen, mintha egy nagy, lila színű árnyék húzódnék lassan a folyó tükrére.

És ekkor messzire a folyó közepén megpillantotta a púpos Gergely pápát, amint felfelé fordított arccal úszott a habokban. A két karja kitérve, a szája nyitva, mint egy fekete lyuk. Két lába elmerült a vízben.

Szindbád megtörölte verejtékező homlokát, mert ebben a percben érezte meg, hogy mi történt valójában. A púpos fiú a vízbe fulladt, érte majd őt okolják, Lubomirski végre csakugyan kiszáll a folyosóbéli képrámából, és már közeleg is tömött, veres szakállával. Nagy messzeségben, valahol a túlsó part sötét bokrai alatt áll Róza hátrafont kézzel, és komoran, haragosan néz, mint tegnap este a csillagokat nézte... A folyót mélynek, rejtelmesnek és ijesztőnek kezdte látni, amint a hulla után evezett. Végre elkapta a púpos Gergely lábát, és erőlködve, nyöszörögve, sírva a csónakba emelte.

Háttal fordult feléje, és lassan, fáradtan evezett vissza a folyón.

Egyszer felébredt Szindbád, otthon volt, az ágyban feküdt.

A Róza hamvas arcát világította meg a lámpa sárga fénye.

A leány rámeresztette csillogó, nagyranylt, szürke szemét, és az ajkával az arcába súgta:

– Te egy hős fiú vagy. És ezért most már örökké szeretni foglak.

1911

Krúdy Gyula: A hídon

Szindbád, a hajós, midőn közeledni érezte halálát, elhatározta, hogy még egy utolsó utazásra indul, mielőtt elhagyná a sztambuli bazárt, ahol egy régi szőnyegen üldögélve, pipáját szívogatta. Eszébe jutott fiatalokból egy város – völgyben és piros háztetőkkel, ahol a barna híd ódon ívei alatt színes kavicsok felett vágtat egy tiszta kis folyó, és Szindbád a híd kőpárkánya mellől álmodozva nézte a messziségben alvó kék erdőket... Ide kíváncszott még egyszer Szindbád, mielőtt utolsó pipáját kiszívta volna a régi szőnyegen; a kék erdőket látni a messziségben és a híd lusta ívei alatt serényen utazgató folyót. Egy kőszent áll valahol a hídon, látni lehet onnan a kis cukrászboltot dohányoszinű függőnyeivel, valamint kopott aranyos betűivel. A Marchali, mondják a töredezett betűk a boltocska felett, ahol Szindbád egykor sarkantyúját pengette, és a háromlábú biliárdasztal felett dákójára támaszkodva, kecsesen, könnyedén és ábrándosan álldogált, mert a cukrásznének barna szeme volt, barna haja volt. Sárkányregényeket olvasott a kassa mellett, és midőn a tekegolyók futkározásukban megcsörrentek a zöld posztón, álmodozva, szórakozottan felpillantott a cukrászné a regényből. Ezért állott Szindbád dákójára támaszkodva minden délután a biliárd felett, és dús, puha haját titkon megigazította a kassa tükrében.

– Vajon él-e még Amália? – kérdezte Szindbád a sztambuli bazárban, és nemsokára útra kelt a piros tetők felé, ahol egy folyó szeli keresztül a várost, és a hídról álmódó erdőket látni.

A városka (amelyben Szindbád egykor katonáskodott) mintha mit sem változott volna. Némely vidéki város, a hegyek között, völgyekben, mintha századokig aludna, ha egyszer elalszik. A régi királyok okozták ezt, akik egyszer valamiért megharagudtak e helyre, és kegyes, termékeny pillantásukat levették a városkáról. Mit csináljon a városka, ha a király többé nem néz rá? Bánatában elalszik, és álomba merülve várja, amíg valamely királynak ismét odatéved a tekintete, hogy a városka megrázkódjon és felébredjen. A királyok még mindig haragudtak arra a városra, ahová Szindbád elutazott, mert a toronyórák is megállottak itt. Valami olyan időt mutattak az órák, amilyen talán soha sincs. A kapuk, amelyek többnyire a falba vésettek, az ajtók, amelyek halkán és csendesen nyílnak sötétes folyosókra: bezárva. A sárkányfejű esőcsatornák felmondták a szolgálatot, az esővíz másfelé csurog alá az ereszekről, és a kis boltok előtt ugyanazon fakó ostoronyeleket rázogattja a szél. Egy téren valahol egy boltajtó nyikorgott, és egy kis csengő csilingelt, és Szindbádnak úgy tűnt fel, hogy huszonöt év előtt sötét esteiken ugyanígy sírdogált az ajtó, csengett a kis csengő gyertyákért, kőolajért járó cselédleányok keze alatt. Majd ablakokra bukkant, amelyeken már akkor is – sarkantyús legény korában – lezárt szemű zsalugáterek foglaltak helyet. Már akkoriban eltűnődött ezeken a halott ablakokon, amelyeket sohasem nyit fel senki, és a por vastagon rakódik a zsalukra. Vajon mi lehet az ilyen ablakok mögött? Talán egy halott fekszik ott ravatalán, és sárga viaszgyertyák bágyadt, kékes párák közepette lobognak a koporsó körül. Vagy egy asszony alszik odabenn csendesen, és valakiről hosszasan és édesdeden álmodik. Vagy talán egy kép függ a falon, a bezárt ablak mögött, valakinek a képe, akinek kedvéért örökös homályba borult a szoba... Szindbád így bandukolt végig a csendes városon, és egy utcasarkon hirtelen megállott, mert a közelben megszólalt egy öreg, pohos toronyka harangja, és mély hangon beleszólt a délutáni csöndbe. És mindjárt ezután valahol, valamire katonák trombitáltak, és Szindbád sétatálcáját, mint egy kardot, hóna alá kapta, és bokázó, friss lépésekkel indult most már az A. Marchali-féle cukrászbolt felé, mint egykor hajdanában... Hátranézett, hogy miért nem csörögnek sarkantyúk a sarkán.

A. Marchali... A betűk aranyozása persze lekopott régen, de a dohányszínű függönyök az ablakon még a régiek. A sáros út a régi híd felé kanyarodik, és a hídon csendesen gurul egy szamaraskordé. Nagyfölű, kis szürke csacsi vékony lábszáraival serényen bandukol a kordé előtt és piros szalag van a nyakában. Szindbád tűnődve áll a cukrászbolt előtt, vajon bemenjen-e dicsősége, boldog szerelme színhelyére? Majd megnyomta a kilincset.

Szivarfüst és pörköltkávé szaga fogadja odabent. Biliárdgolyók koccanását hallja, mintha az ő tiszteletére csörrentek volna össze a golyócskák, és egy fiatal tiszt nyugán, hanyag előkelőséggel, nyakánál kigombolt zubbonyban áll dákóra támaszkodva az asztal felett. Öreg, pápaszemes ember hajlik egy kávéfoltos újságlepedő fölé, és kis kalitkában valamely fekete madár gunnyaszt az ablak mellett. A kis kassza a régi helyén, és a Makart-csokrok ott állanak színes tartóikban, mintha azóta emberi kéz sem nyúlt volna hozzájuk.

Szindbád csendesen, szinte visszafojtott lélegzettel ült helyén, és csodálkozott, hogy a piros és fehér golyócskák mily fürgén szaladoznak az új posztóval bevont biliárdasztalon. A görbe padlón megcsörren a fiatal tiszt sarkantyúja, és a kályha mellett halkán ketyeg egy faházikóba rejtett óra.

– Most már csak Amália hiányzik – gondolta magában Szindbád.

És a kassza mellett a piros függöny mintegy varázsszóra szétnyílt, és Amália fekete kötényben, kezében kávéscsészével a cukrászboltba lépett. A félcipőcskéje némileg kopott volt, de a szalagja friss és széles, a köténye pirossal volt beszegve, és frissen fésült barna hajában egy ezüsthímű villogott. Könnyed, alig hallható lépésekkel hozta a kávé Szindbád asztalához, és barna szemében kellemes kíváncsiság csillant meg a furcsa idegen láttára. Halkan, kedveskedve, simulékony, mély hangon kérdezte Szindbádot:

– Nos és hogyan tetszik önnek városunk?

Szindbád csendesen mosolygott, és kávéját kevergette. Igen, csakugyan ő az: Amália vagy legalábbis a lánya...

A kassza melletti asztalkán kis kézimunkakosár áll, és amint a cukrásznő elfoglalja helyét a kosár mellett, a függöny mögül óvatos, hosszúkás lépésekkel jön elő egy nagy szürke macska, amely, miután körülsétálta a biliárdasztalt, elfoglalta helyét úrnője lábánál, és bajuszát megpödörte.

– Igen, ő az! – ismételte Szindbád magában, és furcsa melegség szalad végig a mellén, és valami diadalmas örömet érez a szívében, mit talán akkor érzett, midőn sarkantyút pengetett a lábán, és a barna kis cukrásznét először keblére szorította.

A barna nőcske kezében piros és kék rózsákkal hímzett szövetdarab mozog, és a frissen fésült hajból mintha valami könnyű illat áradna szerteséjjel. A kicsiny és rózsaszínű fül mellett göndörkés fürtöcskében libeg a barna haj, míg a finom, fehér orr tájékán, a hosszúpillájú szemek mellett könnyű kékes árnyék borong. A domború mell a selyemkötény alatt lágyan emelkedik, és a finom nyakon vékony aranylánc látszik.

A nyurga tiszt széles mozdulattal öltötte magára bő köpenyegét, sarkantyús lépései elzörögnek. A kopasz, pápaszemes emberke már előbb eltűnt észrevétlenül az újságlepedő mögül. Szindbád egyedül marad a cukrásznővel...

– Asszonyom, nem mutatná meg nekem azt a medaillont közelebbről, amelyet a nyakában visel? – kérdezte Szindbád egy darab idő múlva.

A cukrásznő könnyen elpirult.

– Anyámtól örököltem, uram. Megboldogult édesanyámtól...

– Éppen azért kérem, mert Marchaliné asszony egykor nagyon jó ismerősöm volt.

Némi vonakodás után a Szindbád kezébe kerül a medaillon. Igen, megösméri. Ez volt az, amit a cukrásznőnek egykoron ajándékozott. Vajon benne van-e a régi kép...

Az ujjá reszket, midőn némi erőlködéssel felnyitja a medaillont. Odabent egy fakó arckép. Fiatal,

mosolygó katona arcképe...

– Az apám képe. Katona korából való képe – mondja a barna kis cukrászné.

Szindbád hosszasan, elmerengve, álmodozva nézte a saját képét a medaillonban. Nini, milyen furcsa bajusza volt akkor, és a haja milyen hullámos, mint egy fodrászé...

– Kérem – mondja a cukrászné.

Szindbád egy másodpercig fogva tartja a kis barna nőcske puha, bársonyos kezét a kezében.

– Férjes már? – kérdi.

– Igen, és két gyönyörű gyermekem van.

Szindbád szeretné a gyermekeket látni, de nem merészeli. A barna nőcske idegenkedve, haragosan húzódik az öreg idegentől, és borús homlokkal ül kézimunkája fölött.

Szindbád tehát ezután nemsokára elbúcsúzott A. Marchali cukrászboltjától, és a régi hídra ment, ahonnan sokáig elgondolkozva nézte az alkonyatban álmodozó messzi erdőségeket.

A folyó fürgén futott a híd álmos ívei alatt.

1911

Krúdy Gyula: Asszonyságok díja

– részlet –

Most hirtelen repesztő, reszkető, fölindító fájdalom vonaglott át egész testén. Arra tért magához, hogy Bakajné fekszik rajta, nevető arca lecsüng az ágy másik oldalán, két tenyerével pedig úgy dagasztja Natáliát, mint a kenyeret. A jó Bakajné fürtei előbújnak a fehér főkötő alól, nevet, csengő hangon kiált:

– Megnyerjük az Asszonyságok díját!

Aztán hirtelen felsikít egy ismeretlen, eddig sohasem hallott hang a szülőszobában. A másvilági hang után csakhamar megkönnyebbülést érzett Natália. Az ultramarinkék tengeröbölben jáspis színű hajnalon a korálokkal díszített hajú Vénusz hangja volt ez, amint rózsaszínű kagylóban a világra jön. Egyszerre pihenést parancsolt a fűrészorrúnak, a tuskécsillagnak, a fúrófejűnek, a tengeri csikónak, amelyek eddig Natália belsejét tépték, marcangolták, fűrészelték, fúrták. A tengerfenék földindulása elmúlt. Helyükre térnek a feldúlt rétegek, halmok, völgyek. A tenger nyugodtan ragyog az égbolt színeiben.

– Leány! – kiáltotta Bakajné. A csillogó, csorgó vízvezeték felől. Tenyerébe vette a gyerek alfelét, és magasra emelte a vörös bőrű, hápogó szájú gyermeket az első fürdő után. Ugy feküdt a kis jövevény a baba tenyerében, mint királyi trónuson. Mindenki őt nézte a szülőszobában. A két vajúdó, jajgató asszony abbahagyta fájdalmait. Az anya arca megvilágosodott, mintha valami rendkívüli fényesség ömlött volna el a sokat szenvedett arcocskán. A baba kiegyenesedve, diadalmasan állott, mint az Arkangyal, aki segített a világ megváltójának a világrajövetelében. És a vöröskés hajú, gyengéd,

virágszirom testű gyermek feje körül glóriát látott minden szem, amely őt figyelte.

Itt volt a gyermek: az élet célja.

Jött a messzi tengerek partjairól, amelyeket sohasem látott emberi szem, ahol a hullámverésből szellemének hangzik a szirteken, láthatatlan hattyúk utaznak az égboltozat magasságában, csak daluk tündéri fátyola ereszkedik a tengerre, és a kelő holdvilágból hárfázó szentek lógatják le lábukat. Itt van valahol a Madarak hegysége, ahonnan az új lelkek elszállnak a messzi föld felé. S ahová fáradtan visszatérnek a teendőiket bevégzett lelkek.

Vagy talán nagy folyamok mentéről jött, ahol csillagok nézegetik fénylő szemüket a mély vizekben, erdőkben zúg a némaság, és a felleg megáll az erdőség felett, hogy összeboruljon az ezeresztendős avarral. Itt van valahol az Élet fája a rengeteg közepén, és megszámlálhatatlanok az ő levelei. Ezek a gyöngéd levélkék, virágok, magvak, tövisek, porzók, pihék hullanak le a Nagy fáról, hogy a sebes folyamok hátán elutazzanak az emberlakta vidékekre, csillagfényt, ártatlanság himporát, gólyahangot hozván a messzi folyamokról.

Vagy: tán a felhők mögül jött, ahová sohasem látni, hol tengerzöld függönyei mögött a szivárvány szunnyad, a mennydörgés csak távolról hangzik ide, és sustorgó villámok földet rendítő fénykévéje csupán egy gyufaszál lobbanása. Ahol a csillagsugárral bevont felhődamasztokon, napfényes szőnyegeken, a rétek örök üdeségén, fények mindörök honában, a tisztaság és gyönyör világában halkan könyököl a Lélek, és fényességével egyformán látja a legkisebb porszemet, haldokló falevelet, száját tátogató csecsemőt a mindenségben. Ahol lábujjhegyen jár a szél és a tengerek orgonajátéka, erdők visszhangos flótázása, hegységek nagybögőzése, a tavaszoknak élénk hegedűjátéka, az ősöknek mélabús gondolkázása: csak egy távoli zenekarnak játéka. Égnek hívják és csillagaiban a szentek építettek magunknak kis házikókat, ahol örök fényességben pompáznak kék és piros öltönyeikben, szőke szakállukkal és hófehér homlokukkal... Tán innen jött a gyermek e különös éjszakán.

És most elkezdti útját e földön, az ösvényen, amelyet mindenki magának tapos, és amelyen egyedül kell végigmennie bármilyen nagyszámú barátokkal sorstársakkal találkozik is útjában. Az út végén ásójárá támaszkodva ott áll a sírásó és nyugodalmasan pipázik. Neki van ideje várni. Ámde mi lesz addig, amíg a gyermek görnyedt öregasszonyként, a gond és bánat rózsekötegeivel a hátán a sírásó karjába tántorodik? Vajon egy boldog múltra nézhet vissza, üde dűlőútra, amelyre gyümölcsfák hajolnak, békés zöld kerítések mögött csendes kis házikó állt, áldás a falon, áldás a szívben, és őszi napokon birsalmaszaga van a szobáknak? Vagy a kalandorélet marad a háta mögött, mint az országútra vetett piros rongy? A boldogtalanság baglya huhog éjszaka a háztető felett, vagy boldog, önfeledt virágok nyílnak az ablak előtt? Merre, hová mennek azok a kis lábak? Fehér almafavirágok hullanak a kontyos fejecskére, vagy álmatlan éjszakák kízó zokogásaihoz asszisztál a holdvilág? Nem kíván-e majd ő is elrepülni ősszel a vándordarvakkal; bilincseiből felszabadult szívvel tud-e felemelkedni térdepléséből a templom hajójában? Nem jár-e jajgatva a széllal együtt a temetőn, ahol majd anyja sírját keresi? Látja-e mosolyogni arcát a folyó tükrében; cseng-e vígság hangjában, derül-e mennyország a két szemében, midőn a kakukkos óra megszólal a sarokban a végzetes napokban?

Ezek a gondolatok cikáztak át az anya szíven és elméjén, amíg gyermekét kitárt karjaival magához szorította, szívéhez a szívet, ajkához az ajkát, szeméhez a szemét. Ez a csók volt az a csók, amiért Natáliának annyit kellett szenvedni. Ennek a csóknak a leírhatatlan boldogságáért tartotta őt életben a sors. Ez a csók, amelyet gyermekével váltott: volt minden jutalma a földön.

És a csók és ölelés után – halkan szenderegni kezdett.

Hiába költötték, hiába jöttek elő fehér kabátjaikban az orvosok, Natália pillái elmélyedtek, feje elkábult, látása bizonytalan, nyelve megtagadja az engedelmességet, csak karjait tudja még kitárni gyermeke felé, mintha haldokolva megáldaná azt.

Czifra János és Álom könnyes szemmel léptek ki az utcára.

Már kihajnalodott, a Bakáts téri torony megvilágosodva állott a tér közepén, mint a lelkek lajtorjája. Szél sírdogált a templom falai körül. A szülészeti klinika fehér ablakaival és függönyeivel, lámpásaival odalent maradt a téren, mint az élet malma, ahol örökké folyik a munka.

A temetésrendező észre sem vette, hogy egyedül van. Éjszakai barátja a hajnal jöttével búcsú nélkül

elpárolgott mellőle. Mintha befelé ment volna a Ferencvárosba Álom, a bonyodalmas kis utcákba, amelyek keresztül-kasul szeldesik itt a bérházakat. Mintha a Kinizsi utcából hallatszanának a lépések! De a temetésrendező senkit sem talált az utcában. Most a Mátyás utcában köhintett valaki. Csak a szél volt, amely egy szélkakast élesztgetett.

A temetésrendező kimerülten, homlokát törölgetve ment vissza a klinikához. Becsengetett és Bakajné kereste.

– A leánykát, aki most született, én majd örökbe fogadom – jelentette ki váratlanul Cziffra János. – Az anyát, aki meghalt, eltemetem.

Körülnézett, hogy nem áll-e mellette Álom. Vajon helyeselné a szavait a titokzatos idegen?

Valamely mellékutcában hangosan füttyörészett egy elkésett kísértet.

1919

Krúdy Gyula: A vadevezős megtérése

(Az ódonságok városában)

Szindbád olyanformán vetődött az óbudai partra (a hajógyári sziget környékén), mint egy hajótörött, akinek nem volt válogatnivalója a menekülés módjában.

Ott szállott partra, ahol lehetett, akár csak egy sekélyes, reménytelen parton is, ahol elhasznált pléh kályhacsövek, lyukas bádóg, gyermekfürösztő teknők, öregasszonyok megfoltozhatatlan edényei (ibrikei) között, ahol a hasznavehetetlen tárgyak között haszontalannak érezte már önmagát is. De sajkája léket kapott, vihart talált, sziklába ütközött, egyszóval tönkrement a Dunán, csak pusztá életét mentette meg a csatából, amelyet az elemekkel vívott, amikor is minden percben agyonzúzhatta volna magát.

Ő, mint a neve is mutatja, „vadevezős” volt egész életében, így senkinek a pártfogására nem számíthatott, mikor érzése szerint összetört bordákkal, kimerült tagokkal, a pokoli látományoktól elgyávult lélekkel, csak éppen egy paraszthajszálon függő szívvel, nehézkes testtel, mint egy kővel megrakott szekér a sivatagban, a hajótörésből megmentette pusztá életét, és annak is örült, hogy még egy saru van a lábán.

Tehát nem mehetett el a plébánia mellett, hogy annak küszöbén be ne sántikáljon, és az öreg plébános úrtól pártfogást kérjen arra az időre, amíg messze a nagyvilágtól, az óbudai partokon újra felépítheti a maga hajócskáját. Vagy pedig, ami valószínűbbnek látszott, egy kis temetés irányában pártfogolja őt az apátúr, mert nem akart elhasznált éjjeli edényként a parton elhagyatva lenni.

– Úgyis mindig az óbudai temetőben akartam nyugodni, ha már nem tölthetem egész életemet Óbudán, a nagyon tiszteletre méltó városban. Itt szeretnék adót fizetni – mondta Szindbád szívbéli meggyőződéssel, mert hajótörése után ő se volt takarékoskodó a kegyes elhatározásokkal, amelyekkel kegyelmet kér további életben maradásához.

Tehát beköltözött Szindbád Óbudára, mint egy tönkrement vadevezős, aki soha többé nem mer kalandokra indulni a nagy Duna mentén, hogy ott olyan dolgokat fedezzen fel, mint egy új Kolumbusz Kristóf.

– Legfeljebb kocsin járok, ha járok valahová – gondolta az alig magához térő hajótörött, amikor a plébániai templomban ráésmélt, hogy még vannak jó emberek. Szent András, Szent Flórián és más oltárképek szentjei ezen a világon, akiknek támogatására lehet számítani.

Az apátúr maga is olyan jó öregember volt, mint egy jövendőbeli szent szobor a plébániai templomból, csak a sekrestyés nézegetett gyanakodva a bevándoroltra tövig nyírt haja alól, és magában mormogott, mert megjegyzését nem hallgathatta el, mielőtt azt elfelejtené a plébániai templomból csak ezer lépésnyire nyitható vendéglőkben.

S a sekrestyésnek mindennap meg kellett tenni az ezer lépést, mormogván könnyelmű fiatalsága felett, mikor még az ezer lépést éppen ő mérte ki a bormérő helyekig.

– Legfeljebb kocsin járok – ismételte az alig magához tért hajós, mint azoknak szokása, akik valami hosszú nélkülözés után valamely égi vagy földi pártfogást éreznek a hátuk mögött, s ezért kissé elbizakodnak.

Kisütött a nap Óbuda felett, és a pünkösdi ünnepekre való ruhákat mind megszáritotta az udvarokban kifeszített köteleken: világoszöld falombokká, rétek sárga virágaivá, mennybeli angyalokká, sőt cukrászdák vaníliafagylaltjaivá lettek a nők a május ünnepi öltözetek révén, de némelyek még a cseresznyeréteshez is (magjával) hasonlítottak, különösen azok, akik régi divat szerint rózsaszínű harisnyát húztak a rózsaszínű ruhához, és úgy mentek mindig a templomba, mintha a saját esküvőjükre mennének, amely után való lakodalomból elmaradhatatlan a rétestészta, amilyen hosszant a boldogságnak kell nyúlni.

A napsütésben a tavalyi fehéreneműek, alsószoknyák és alsónadrágok között az udvaron valami része volt Szindbádnak is, mert váratlanul búcsút mondott a ruhaszáritókötélnek, amellyel néha véget vetni akart életének, és előlengedett, mint egy vasalt ing, amelyet az ünnepi nap jól kifehéřített, a gazdasszony keze kivasalt, régi, tisztességes gombokat kapott kölcsönbe, hogy inggombjai révén maga is tisztességes polgárnak számíton, ne pedig csak afféle vadevezősnek, akit a szelek játéka sodort az óbudai partokra.

Úgy közeledett Szent Antal szobrához a templomban, mintha a szent legalábbis régi keresztkomája volna.

Éppen a nagyon fehérre, nagyon tisztességesre vasalt ing tette, hogy egy gyermeknek lett a keresztpaja, első állását elnyervén ezzel Óbudán.

Tudniillik az idő tájt, mikor Szindbád vasalt ingében örvendezett az életnek: két szegény asszony egy kis gyermeket hozott keresztelni. Tarka ruhás, a romantikából való cigánynők voltak, akik Óbuda környékén laktak, és mint a népmesében: kártyavetéssel, jóslással, tenyérolvasással és más mágiákkal foglalkoznak, mert csak ehhez értenek. Fiatalok és frissek voltak az asszonyok, mint az erdei vadak, a szemükben ezerezstendős titkok bogarásztak, sötétlettek, gyermekei azon törzsnek, amelynek Fábían vajda volt a főnöke, Óbuda és Pomáz között az országúton.

A cigánynők a gyermekkel a karukon - mert felváltva és dédelgetve vitték, azzal a csodálatos szerelemmel, amellyel csak a cigányok tudják szeretni a purdéikat - a plébániai templom körül leskelődtek, és nyomban szemügyre vették Szindbádot nagyon fehérre vasalt ingében, amelyet úgy viselt, mint valami rendjelet, mint valami csodálatosságot, amelyben hosszú idők óta először van része.

A búbajos szemű cigánynők persze nyomban észrevették Szindbád büszkélkedését, és mialatt a gyermeket egymás között cserélgették, a maguk hipnotizáló nyelvén arról kezdtek beszélni a plébániai templom ódon fala mellett, hogy hiába várják Fábiant, a vajdát, akinek a gyermek kereszttapaságát kellett volna vállalni, Fábían valami okból meggondolta magát, és nem lép óbudai területre, mert van az úgy, hogy néha maguk a cigányvajdák sem merészelnek bizonyos városokba lépni. A purdénak pedig kereszttapára volna szüksége, aki a helyén legyen, amikor az öreg plébános a kereszttvízzel meghinti a gyermeket.

– Fiú vagy lány? – kérdezte bizonyos érdeklődéssel Szindbád, miután a cigánynők beszédének búvkörébe

került, és miután ezt a kérdést megtette, többé nem menekedhetett meg a varázslattól, amelyet a cigánynők elkövettek arra nézve, hogy a gyermek keresztapaságát Szindbádra bízzák.

Már jött is a plébános úr, és Szindbád a két cigánynő rábeszélésére vállalta a keresztapaságot az apátlan purdé mellett.

– Mi legyen a neve? – kérdezte a plébános úr.

Mielőtt Szindbád felelhetett volna, az asszonyok egyértelműen válaszolták:

– Fábián legyen a neve, mert ez a neve a vajdának is, habár nem jöhetett el a keresztelőre.

Szindbád tűnődve, elgondolkozva nézett a kis Fábiánra, akinek keresztapaságát vállalta a távollevő vajda helyett. Állt a cigánypurdé felett, aki csak abban különbözött a többi gyermektől, hogy már néhány napos korában fekete volt, mint a lurkó. Milyen lesz mikor felnőtt Fábián? Akasztófán csizmában vagy mezítláb ágyban végzi-e életét? Amint már a keresztapák szoktak gondolkozni az új hívecske felett, akit a plébános úr éppen most lát útravalóul az életre, a szent keresztiséggel.

– Mit mondjunk neki komám uramról, ha majd Fábián felnőtt, és keresztapja felől kérdezősködik? – szólalt meg a cigánynő, aki komaasszonya lett Szindbádnak, és a gyermek nyakára egy aranytallért, aranyláncon akasztott (amelyet bizonyára visszalopnak Fábiántól, ha felnőtt).

– Mit mondjanak rólam a keresztfiamnak? – tűnődött Szindbád, és még elgondolkozottabban nézte a purdét.

Eleinte azt akarta felelni, hogy Fábiánt, ha felnőtt, elküldhetik hozzá vályogot vetni vagy muzsikálni, de aztán hirtelen elgondolkozott.

– Mondják meg neki, hogy az első inget én ajándékozom neki – felelt Szindbád, miután Fábián tetőtől talpig anyaszült meztelen volt.

Levetette büszkeségét, a maga fehér, magavasalt ingét, és keresztfiának adományozta.

Ez a vadevezős megtérésének története.

1931

Ady Endre: Krúdy Gyula könyve

A vörös postakocsi

Nem, ez még mindig nem Budapest regénye, ez a könnyes, drága, gyönyörű könyv sem az. *A vörös postakocsi* a Krúdy Gyuláé. De én nem tudom, csakugyan, okvetlenül meg kell-e írni azt a bizonyos pesti regényt úgy, hogy az egész, mai Budapest aljaskodjék benne? Bródy Sándorék biztatgatásainak nem lesz jó végük: jelentkezni fog Budapest áhított regényével váratlanul valamelyik ügyes, ravasz, második minőségű költő. A Bródyak, a Krúdyak írásai éppen hiányosságaikban nagyszerűen oktatók, és olyan gazdag anyagúak és olyan ösztönzők, hogy ez bizony megtörténhetik.

Én Krúdy helyén nem Anyeginből vettem volna mottót a könyvembe, vagy odateszem mindenesetre Anyegin mellé a Tündérialom, Petőfi négy sorát. „Egy hattyú száll fölöttem magasan, Az zengi ezt az édes éneket – Óh, lassan szállj és hosszan énekelj, Haldokló hattyúm, szép emlékezet”. Mert Krúdy, édes szerencsénk, nem azt írta, amit regénye bejelentőjébe felsorolva ígért, hanem eldalolta tegnapi ifjúságának boszorkányos muzsikájú dalát.

Mai ifjúsággal dalolni a tegnapi ifjúságról csak igaz költőnek adatik, a legnagyobbakhoz hasonlóan, akinek nem egyetlen ifjúsága van, de váltogatja az ifjúságokat. Ez a tegnapi ifjúság Budapesten virágzott el, mert nem is lehetett predestináltabb helyen, mint Budapesten, s szinte csak ennyi a Krúdy könyvében Budapest szerepe. Mert például az író vidéki emlékekkel terhessége, mely olyan szép és csodás e könyvben, mint a Krisztusanyaság, Budapestet majdnem lefokozza, sőt érdektelenné teszi itt-ott.

A *vörös postakocsi* nemcsak a tegnapi, a pestbudai bizarrságnak s az emlékezésnek szimbóluma, de a Krúdy-regény – ha ugyan regény – a nagy társadalomtalanságáé is. Azokról és úgy, akikről és ahogy Krúdy ír, csak az írhat, akinek társadalmi rangja tisztázhatatlan, s állandóan a napidíjas és az Úristen között libegő. Csak ez látja meg és kedveli a társadalom leghívebb reprezentálóit, azokat tudniillik, akik a társadalmon kívül bitangolnak.

Ezek az emberek adnák a regénynek a hivatalos regényszerűséget, ha mindnél nem volna több, főbb, megindítóbb maga Krúdy vagy, mondjuk, Rezeda, az író. Itt hát megint egy pompás kihágás történt a műfajszabályok ellen, íródott egy regény, mely sehogy sem regény. Egy prózaizált és krúdysított, de mégis annyira belső versű Byron-hósköltemény, amilyszerűt úgy akartam volna tavaly egy verses regény kísérlettemmel. De ugyane miatt érheti szemrehányás is sok Krúdyt: naplónak nem napló, memoárnak pedig gyáva egy kicsit ez a könyv. Sok megnevezett, polgári nevén fölcsípett élő személye egy-egy éles fotográfiája majdnem pasquille-alacsonyra süllyesztik néhol a könyvet. Egyenletlenségei azonban mégsem hibák, de több valószínűtlenséget szomjúhozunk gyakran, pláne, mert Krúdy megígérte azt a sok olyan nem-valószínűséget, amely a művész legmélyebb élet- és magalátása.

De könnyes, drága, gyönyörű könyv ez mégis, úgy, ahogy írta, aki írta, fölséges versvallomás arról, miként teszik az álmok passzívvá a mai Casanovát. S ha nem regény, hát nem regény, de briliáns lelki röntgene a fiatalság nevezetű betegség egyik legékezebb stádiumának. A művészpsziché diagnózisa s egy kicsit édes szívfájdalmú emléke tíz év előtti budapesti sorsunknak, ellágyulásainknak s az éjszakáknak, melyekben akkori ifjúságunkat meghurcoltuk. Szerelmetes, mindenkitől nemesen különböző, erős poéta írása, s ez magában biztosítja sokáig az életét azokban, akik a tegnapi ifjúságukat akarják megtalálni. „Bár még borúsna látszik a szem, De könnyét rég elsírta már?” – nem. – „Óh, lassan szállj és hosszan énekelj, Haldokló hattyúm, szép emlékezet”.

1913

Karinthy Frigyes: A negyvenkettes zenélő mordály

Harctér, 1916.

Egy napon Szindbád arra ébredt régi, mahagoni ágyában, hogy elfelejtette a mályvaszínű dáma nevét, akivel aznap találkoznia kellett a Normafa alatt.

Ebben az időben Szindbád lelkében nagy változások voltak észlelhetők, amikről ő maga is tudott.

Valamely hatással lehetett rá bizonyára az a régi könyv, ami fehér nachtkasztliján feküdt, s amit az este olvasott, de nem értett.

Igen régi dolgokról volt szó ebben a könyvben, melynek címlapjából egy szép este Szindbád fidibuszt csinált, s így a dátumot nem volt módjában megállapítani. De lehet, hogy már egy vagy két hónap is eltelt azóta, hogy ezt a könyvet valami régi levente vagy íródiák megírta: valami gorlicei vagy milyen áttörésről volt benne szó, úgy látszik – és Szindbád az áttört strimpflikre gondolt, amit a régi Spenót utcában látott egyszer, a *Gerlicé*hez címzett fogadóban. Azonfelül valami negyvenkettes ágyról is beszélt a szerző, de Szindbád nem tudta eldönteni, hogy látta-e azt az ágyat, azokban a vidéki vendéglőkben, ahol gyakran megfordult, s ahol finom dámák cipellőjéről és parfümjéről álmodozva, sokszor feküdt egyedül és elhagyatva. Ebben az időben Szindbád nem volt jókedvű.

Ebéd után a találka helyett (mivelhogy a mályvaszínű dáma neve még mindig nem jutott eszébe, és mivel restellte volna ezt elárulni) még egyszer megnézte azt a könyvet Szindbád, és végleg lemondott róla, hogy eszébe jusson, miről is lehet benne szó.

Különben is Szindbád nem szerette az effajta régi könyveket: ő az illatos és patinás jelent szerette, a pillanatok örömeit, egypár barátot, akikkel elbeszélgethetett a napi eseményekről, színésznőről, Füredről, holdas estékről és krizantémumokról, miket kesztyűs kezek nyújtanak ki a szála vasrostélyán keresztül. Éppen azért elhatározta, hogy ma bemegy a New Pilvaxba, egy ábrándos Zerkovitzgavotte-ot meghallgat, és korán lefekszik.

A barnult asztalok mellett már ott ült a rendes társaság. Degré Alajos, Kuthy, Pákh Albert, Vay Sándor, Vachott Imre, Lakatos László, Balassi Bálint, Molnár Ferenc, Tinódy Lantos Sebestyén Károly és a mindig graciózus, mindig illatos és finoman mosolygó Jules Bakti, a „márki”, ahogy maguk között nevezték. Régi, nehéz ezüstkanalak csilingeltek finoman a régi csészékben, melyekben a régi, ódon kávé füstölgött – egyesek régi, patinás sonkát ettek tojással. A zenélőóra finom kis hangja az „Irigylem a kannibál nőt” kezdetű valcert ismételte.

Szindbádot felcsillanó szemekkel fogadta a kis társaság. Lakatos László éppen Laborfalvy Zsazsáról áradozott, aki a Teátrumban éppen tegnap alakította egy merész, modern eszmékkal harcoló, aktuális dráma hősnőjét: mindenki irigyen hallgatta az előadót, mert köztudomású volt, hogy verset írt egy olasz grófnőhöz, amit az illető nem kapott meg, mert a levelet visszaküldték a határról, „Kriegszensur durchgelesen und rückgesandt” felírással. Senki sem értette a társaságban, mit jelent ez: hát már nem lehet olasz grófnőhöz verset írni?

– Ma egy furcsa, régi könyvet olvasék – kezdte el Szindbád gondolkodva. – Szeretném, ha volna közületek, aki megmagyarázná nekem, mit jelentenek egyes dolgok, melyeknek értelményét fel nem foghatom, nem lévén járatos a régi kultúrhistoriában. Valami gorlicei áttörésről van szó, ezt még megértém, mert az áttört strimpfliket kedvelem – ami a drótakadályokat illeti –

– Ez csak a krinolinszoknya drótja lehet – vetette közbe L. László –, nem tudnám, mire lehetne még a drótot használni ezen kívül.

– Hanem a negyvenkettes ágy, vagy ágyú, az mi lehet? – tűnődött tovább Szindbád.

Ezen hosszan vitatkoztak, mindenki más verziót tudott – egyik gáláns történetet mondott el valamely úri színésznőről, akiért a Városmajorban két testőrkapitány duellált. Egy holdas este aztán a régi Rondella körül spinétet ivott holmi szerelmes poéta, szívére szorítva a dáma csipkés legyezőjét.

Végre Balassi, Molnár F., Sebestyén kezdett beszélni, és elmondta, hogy az ő nagyapja szólt neki valami háborúról, ami nagyon régen volt ezen a vidéken, talán két éve, vagy még több – és hogy akkor ez a negyvenkettes nem is fekvőhely, hanem mordály volt, fustély, vagy karabély, vagy mi, amit a régi, régi katonák használtak.

– Mordály? – mondta eltűnődve Szindbád – úgy képzelem, hideg báli éjszakákon használták, a városon kívül: piros, kopott lakkal volt befestve, csikorgó fogantyúkkal – szőke leányfej volt ráfestve, akvarellben, két kis galambbal – és egy kis ezüstlánc lógott róla, amit, ha meghúztak, a mordály muzsikálni kezdett – O du lieber Augustin –

– Zenélő mordály – sóhajtott László merengve –, istenem, milyen szépek voltak ezek a régi dolgok...

Istenem... a huszadik század... ezerkilencszáztizenhat... mért nem éltem akkor... mért kell nekem ausgetippelt a negyvenes években élni, közvetlenül a szabadságharc után, sré vizavi a Biedermeiertől...

– Igaz... miért kell... – sóhajtották együtt... és kívülről, a Rondella felől bólogatott a visszhang – „hát miért?”

Kosztolányi Dezső: Krúdy Gyula

Budán a Vízivárosban van nekem egy titkos szerelmem, egy kis utca, s abban egy biedermeier korból ott felejtett házacska – öntött vaserkélyel, virágcserepes, halványzöld ablakokkal –, amit mindig felkeresek, ha a fákon akácfürtök és hóvirágok nyílnak. E babaházacska előtt rendszeren egy ezüst hajú néni ült, kopott, arabeszk díszített kendőben, óriás okuláréval, s beszél az unokáinak, bizonyára a régi vitélő időkről, régi emlékekről, Napóleon császárról. A múlt illatos terhét érzem a szívemen, ha itt járok, s – nem tehetek róla – ugyanez az érzés fojtogat, ha Krúdy Gyula illatos, finom, álmokból és párából szőtt novelláit olvasom. Mintha ódon, drága poharak csendülését hallanám, mintha vagyont érő selyemcsipkék, ábrándok, aranyos pókhálósálai ragyognának szemembe halvány, áttetsző aranyködben; Krúdy Gyula szereti a múltat, s ez már majdnem azt jelenti, hogy költő. Csak egy túlfinomult, friss és egész lélek érezheti vissza így a letűnt századokból mindazt, ami archaikus szépség, bájos és intim ódonság: a nemesi kúriák bőséges gazdagságát, a mi hétszilvás keleti fajtánk úri gögjét, a csokoládés uzsonnák, a borba fulladó dáridók és végtelenné nyúló éjszakák poézisét. Mi nem szeretjük az anekdotázó irodalmat, mely zsíros magyarossággal teremtettézi körül igénytelen, lapos kedélyességeit. Krúdy Gyula azonban sohasem anekdotáz, hanem mesél, mindig mesél, és magyarsága ősi, vérségi, a legjobb fajtából való szilaj és mégis európai magyarság. A múltat mindig a jelenen keresztül érzi át, s ha régi portrékat fest, színt, ecsetet a máról lop, és széles vonásokkal, modern, merész színrakással pingálja elénk a sokáig élő, boldog kurtanemesek, a zugódi Gaálok arcát. Mit szaporítsuk a szót? Nála a múlt mese. A mese pedig szent, mert belőle gyerekkorunk megvásárolhatatlan naivsága, a szív örök lírája buggyan ki. Vagy nem ezt a mesét szerette minden nagy elbeszélő, Anatole France, sőt Maupassant is, akiről csak kevesen tudják, hogy a lelke mélyén mennyire lírikus volt? Krúdy Gyulából is napról napra kiszól a *Nyíri csend* halkszavú poétája, és művészete mindig erősebben billen Andersen stilizált, kedves zamatú mesevilága felé. Mindezeket, melyek éveken át féltve őrzött titkaim voltak, csak kedvetlenül árulom el másoknak is, abból az alkalomból, hogy Krúdy Gyulának egy vékony elbeszélésfüzetét jelentette meg a Magyar Könyvtár.

A Hét, 1907. december 22.

II.

Ha utazom, és új tájak rohannak elém, és új embereket látok, mindig eszembe jut egy-egy író. A párizsi körutakon megismertem a francia regények alakjait, az olaszok közt a színt és ragyogást, amit olasz könyvekből szívtam magamba, a németek közt a német írók álomi figuráit, s visszajövet a magyar hegyek közt, a Felvidék liliputi bányászvároskáiban, a vidéki csendben megjelentem Krúdy Gyula világát.

Akkor szerettem meg igazán és nagyon, mikor hosszú külföldi útról jöttem. Ebben a pillanatban minden újságként hatott rám, ami a miénk. Külföldi szemmel néztem a magyar földet, és ezért volt új. Lekoptak róla a frázisok, a nemzeti zsinórok, a hitvány sallangok, amiket a politika és a cégéres, bectelen irodalom aggatott rá. Ez a föld élt, mint a többi. Az emberek is egy ősi, idegenszerű álombirodalomból léptek elém, mintegy sok száz és ezer év távolságából. Új emberek, rontott nyelvvel, fővárosias

taglejtéssel, angol ruhában és szalmakalapban, s ezek az új emberek mégis milliárd szállal kötődtek a földhöz, a múlthoz, és mégis magyarok voltak. Más irodalmat akartam, mint az eddigi. Egy magyar literatúrát, amely ment a programtól, az adománytól, a magyarság hangoztatásától, és akarata ellenére is magyar. A magyarság dekoratív vonalait kerestem minden művészetben. Az irodalomban pedig egy olyan művészt, aki szemérmesen magyar, s nem egy ember ereje van benne, hanem mindenkinek az ereje, aki itten él. Szószólóját kerestem az özvegy faluknak, az elárvult kisvárosi embereknek, a lápok, a mezők, az erdők némaságának. Egy író álmodtam, akire oly elevenen hat mindez, akárcsak a külföldi átutazóra, valakit, akinek ez a megszokott nép nem unalom, de örökfriss szenzáció, és mindenekelőtt egy európai művészetet. Akkor éreztem, hogy a mi különös életünknek krónikása, művésze és poétája Krúdy Gyula.

Krúdy Gyulát megbabonázta a föld és a múlt. Minden novellája és regénye idilli természetű. Csendes és élet csergedezik az embereiben és az írásaiban. De őszerejét is a múlttól kapja. A múlt nagyhatalom. Ami elmúlt, örökre él. Minden szép, ami elmúlt. Itt vannak a gyökereim, és ha meg akarom érteni az életemet, amely már eredmény, vissza kell mennem a múltba. Mindenki, aki egyéniség, tisztelettel zárandokolt el hozzá, mert önmagát is tisztelte. A romantikusok, az irodalmi forradalmárok, a nagy felforgatók is. Hiszen ez egy birodalom, egy világ, egy gazdag temető, mesés kincsekkel, porló csontokkal, egy letűnt emberiséggel, amely nagyobb és hatalmasabb, mint mi. Ez végzi a mostani életünket. Fátyolokkal, évekkel, távolságokkal megszépíti mindazt, ami letűnt. A szegénységem, amely a múlté, már gazdagság. A fájdalom öröm. A sóhaj már egy sikoltás. Erősebb itt az élet és mélyebb és titokzatosabb, mit másutt, és egy semmi emlékből történet szövődik, és egy történet regénnyé dagad. Krúdy Gyula is az élet leghalkabb neszeire rezzen fel. Kímélő kézzel nyúl emberekhez és korokhoz – csendes és félénken –, mintha szemfedőket emelgetne.

Nem megfigyelő. Inkább visszaálmodó. Nem rajzol, hanem mesél, és ránk bízta, hogy a képzeletünkben teljesítsük ki pedzett vonalait. Alakjai csak ümmögnek, többnyire ő beszél helyettük. Minden, még az is, ami előttünk történik, halvány és legendás, mint a régi nemes képek ragyogása. Az emberei jelenségek, akiket a családjuk keretez. A családot bámulja és szereti ő, a családok csendes életét. Ezen a körön ritkán emelkedik túl. De nem a nyárspolgári család krónikása, hanem a misztikus családé. Annak a rejtélyes emberi szövetkezetnek, amely a kedély és a titkok melegágya, születések és halálok szemlélője, bemutatója a fiatalok kezdő csókjainak s az aggok utolsó pillantásának és hordozója az életnek, minden édes és mély emberi misztériumnak. Letűnő és visszatérő generációk veszik körül. Melegsége a kályhatűz egyszerű és szelíd sugárzása. Még a kísértetei is családi kísértetek. A halál is családi. Az elzúllás is csak a családtól való elrugaszkodás. Meséi pedig alvó udvarházakban ébrednek fel. A címerpajzsok rajzai vibrálni kezdenek, az ősi képek lelépnek a falról, és élénk áll valami torzonborz, kackiás régi úr, cinóber orral, hálósapkában, egy fantasztikus vitéz kopott dolmányban, egy vérző hős vagy egy deli lovag romantikus aranyban, hódítóan, ragyogva, régi szerelmektől körülillatozva. Semmi kiabáló magyarság sincs rajta. Az idegen mégis azt mondaná, hogy ez az ember magyar. De mi is azt mondjuk.

Az olvasónak talán feltűnt, hogy egy különösen termékeny íróról írván, eddig cím szerint egyetlenegy regényét, egyetlenegy novelláját se idéztem. Nem is akarom. Azt szeretném, hogy csak nagy vonalakban lássák őt, mint egy XX. századbeli magyart, aki – félig szeretetből, félig hitetlenségből – a múltba mered vissza. A témái a múlté, de a művészete a máé. Egy szegény, kis nép gazdag, romantikus álmodója Krúdy Gyula. A váltakozó erők lüktetése, a visszatérő élet edzi és biztatja, mert ő is benne áll abban az acélozó körfolyamban, mint a novellahősei. Egy folyton megújuló és folytatódó regényt ír. Az egyes könyvei csak részei ennek, és kis töredék minden írásuk, amely belétorkollik abba az egységbe és egész álmvilágba, amelyből szükségszerűen, végzetesen, majdnem öntudatlanul szakadt ki. Nekünk történeteink vannak. Neki csak egy története van, de ez összekapcsolódik az élettel, az ő életével, az örök regénnyel, és ősi, kedves és meleg, mint az emlék, a múlt és az álom.

Ennek a történetnek pedig nincs se kezdete, se vége.

Élet, 1910. október 2.

Tíz-tizenöt évvel ezelőtt ez a név, amelyet most a cikkem fölé írtam, úgy ütközött elém a szürke betűsorokból, mintha piros nyomdafestékkel lenne nyomtatva. Akkoriban alighogy elkezdődött nálunk az irodalmi értékelés és a kritika. Nekem azonban ő volt a kedves költőm. Vidéken, mindenkitől távol, szerettem volna elbújni egy filagóriában, vagy az elhagyott utolsó szoba egyik sarkában, hogy kedvemre álmodozhassam a mondatainak fátyolos muzsikájánál. Milyen szépen tudott ez az író visszaemlékezni. Nobilis mélabúja, amelyet valahonnan a Felvidékről, a tót hegyek közül hozott nekünk, egyben cukros volt és fanyar, mint az édes gyökér. Azóta sok-sok ezren megszerették. Én pedig hallottam őt késő éjszakán mesélni, bornál és szivarszónál folytatta a régi mesét, amit abbahagyott. Legutóbb, ha jól emlékszem, Indiában jártunk. Visszapillantott oda, ahol sohase volt, és szólt nekem gyémántokról, mérges kígyókról, amelyek éjjel sziszegve kúsznak be az alvók ágyába, míg az indusok tejjel tova nem fröccsentik őket. Onnan jut eszembe ez a fantasztikus éjjeli beszélgetés, hogy mostan vettem az újabb könyvét, amelynek hőse az *Ezeregyéjszaka* hőse, Szindbád, azaz Krúdy Gyula, a romantikus. Mert újabban már nemcsak a megtörtént dolgokra emlékeznek vissza. Ez az érett, mély könyve, amely alkotóereje teljében mutatja be, új dimenzióban lebegteti az alakját. Emberei túlnőnek téren és időn. Édes tétlenségben adják oda magukat az álomnak. A költő már olyan dolgokra is emlékszik, amelyek sohase történtek meg. Krúdy Gyulának kopik az emlékezete, és egyre tündéribb a meséje és a fantáziája. Ma kisebb historikus, de nagyobb lírikus.

Krúdy Gyulát megbabonázta a föld és a múlt. Minden novellája és regénye idill. Csendeskés élet csergedezik az embereiben és az írásaiban. A visszatérő élet edzi és biztatja, mert ő is benne van abban a körfolyamatban, mint a novellahősei. Egy folyton megújuló és folytatódó regényt ír. Az egyes könyvei csak részei ennek, és kis töredék minden írása, amely beletorkollik abba az egységes álmvilágba, amelyből végzetszerűen kiszakadt. Nekünk történeteink vannak. Neki csak egy története van, de ez összekapcsolódik az élettel, az ő életével, az örök regénnyel, és ősi, meleg, mint az emlék és az álom. Krúdy Gyula a leghalkabb neszekre rezzen fel. Kímélő kézzel nyúl az emberekhez és korokhoz, csendesen és félénken, mintha szemfedőket emelgetne. Minden, még az is, ami előttünk történik, halvány és legendás, mint egy tejüvegen át. Az emberek jelenségek, akiket a családjuk keretez. A családot bámulja és szereti ő, a családok végtelen életét. Ezen a körön ritkán emelkedik túl. De nem a nyárspolgári család krónikása, hanem a misztikus családé. Azé a rejtélyes emberi szövetkezeté, amely a kedély és a titkok melegágya, születések és halálok szemlélője, bámulója a fiatalok kezdő csókjainak és az aggok elhanyatlásának, minden édes és mély emberi misztériumnak. Még a kísértetei is családi kísértetek. Az elzúllás csak a családtól való elrugaszkodás. Meséi pedig alvó udvarházakban ébrednek fel, szegény olajnyomatok, lehangolt, poros zongorák között. A címerpajzsok vibrálnak, a családi képek lelépnek a falról és elének áll valami torzonborz, kackiás úr, cinóber orral, vidrasüvegben, egy fantasztikus vitéz kopott dolmányban, egy vérző hős vagy egy lovag romantikus aranyban, régi szerelmektől körülillatozva. Alig árulja el a magyarságát. Az idegen pedig az első olvasásra felkiáltana, hogy az író magyar.

Mi is ezt a szót szeretnénk mondani, de valami új hangzással, valami diszkrét és megtisztelő ejtéssel. Mellette pedig két szót. Az egyik ez: ábránd. A másik: lovag. Valahogy hozzátartozik mind a kettő, két motívum az életében, két visszatérő komplexum a képzeletében, és mutatja, milyen utakon jár az álma és a művészete.

A Hét, 1912. január 14.

IV.

Krúdy Gyuláról sokszor és sokat írtam. Új kötetét (*Szindbád utazásai* – a szerk.) új szavakkal jellemezni nem lehet, de nem is szükséges. Elbeszélései mögött gyönyörű és boldog monotonitással vonul a lírája, hegedűkkel, színes zászlókkal, egy ünnepi processzió apró csengettyűivel. Ezúttal fel vagyunk mentve e jellemzés kötelessége alól, nem is kiáltunk fel a meglepetéstől, csak csendesen és örülve konstatálunk valamit. Azt, hogy egy író egyszínűsége és egyhúrúsága mindig gazdagság és becsület, s az olvasónak (ez paradoxonnak hangzik) változatosság. Semmi se oly untató, mint az író becstelen kapkodása, új témáért (mások témájáért). Ez a felfedezés, hogy régi mesék új és friss gyönyört hoztak, a kötet

szenzációja. Minden sornál elének tolakodik egy érzés: az, hogy aki írta, költő. Költő: azaz választó; a szavakban, a tárgyokban válogató; mindent valami különös szemszögből néző, amely csak az övé; tömörítő, egy dologgal százat mondó; sűrítő. Hányan írnak már „jól”, azaz könnyen és ötletesen, színesen és fanyarul, simán, egyéniség nélkül. Ezek mindent megírnak, kávéházi adomát, vadászhistoriát, halottrablást, stílszerűen, mulatságosan, egyformán „jól”, azaz egyformán rosszul. Holmi uniformitás és szegényszag van rajtuk. „Szeretnénk látni azt a sujet-t, amit mi nem írunk meg jól” – üvöltik kórusban. „Nem, ne írjatok ti jól, írjatok úgy, ahogy csak ti tudtok, pimaszok” – feleljük nekik. Erre azonban nem képesek, sohase lesznek képesek, mert nincs egyéni életük, mert nem írók. Krúdy Gyula még ma is szimbolikus modern meséit rója, Szindbádnak, ennek az álmodó, különös, fáradt magyarnak a történetét. Nincsenek végén csattanós témái, ötletei sincsenek. Csak az élet gazdagsága az övé, az a kincs, hogy mindent másképpen lát, mint a többiek. Nem vették észre, hogy ennél az írónál minden fontos? A haldokló polgári és patriarchális élet misztériumát és ceremóniáját siratja. Talán innen a gyógyíthatatlan melankóliája, az őszi színei. Ez a világ, amit ő álmodik, a bánatos, egyszerű frizurájú nőekkel, a kisvárosi alakokkal, a legendás hercegekkel, máris mese és történelem, a szemünk előtt sóhajt el innen. „Gyönyörű regény” – mondotta valaki, mikor letette a novelláskönyvet. „Ez nem regény” – feleltem neki. „Regény – mondotta még egyszer elgondolkozva –, a hőse egy ősz és fiatal költő, egy ábrándos bölcs...”

A Hét, 1912. július 21.

V.

Delnő... gavallér... rabló... énekesnő... gyilkos... aranymívesné... kékfestő... köcsöskalap... bőrbekecs... csipkefodor... fátyolfoszlány... kakasosóra... mézespálinka... torony... csóka... jegenye... dér... parfüm... sárkányfejű erkély... Szavak zsonganak most körülöttem. Hogy ki írta le ezeket a szavakat, arra nem kaphatok két feleletet. Krúdy Gyula kezében régóta úgy forognak, mint apró kis bálványok. Fétiseknek tekinti, és az írásművészete majdnem fétisizmus már.

Ezekben a szavakban nyugszik az élete. Ő pedig ásni kezd nyomukba, régi emlékek után. Babonás, különös kincseket hoz fel a mélyről. Hogy milyen úton, azt nem látjuk. Az asszociációk nagyon távoliak, melyen hozzánk jön, nagyon homályos előttünk és bizonyára őelőtte is. Szereti a tétova hangulatot. Ellenkezője az analitikus írónak, ki öntudatosá emeli az öntudatlant. Ő nem bontja ízekre észrevételét. Fejlődése során nem világítja át érzéseit. Az a fejlődése, hogy egyre összetettebb, kibogozhatatlan rétegekre bukkan. Nincs a hétköznapi életnek oly érzéstárgya – egy pipaszurkáló vagy túpárna –, mely szemében ne jellemezne egy helyzetet, egy-egy embert, egy egész sorsot, nincs olyan háziszerszám, melyet ne tekintete az egész élet szent szerének, és ne vonná be a polgári misztérium aranyfüstjével.

Itt (Az Aranykéz utcai szép napokban – a szerk.) biedermeier novelláit fogta össze. Senki se gondoljon arra, hogy jellemezni óhajt egy régi kort, mint azok a regényírók, kik pontos forrásmunkák és hosszú tanulmányok nyomán dolgoznak. Ez a kor nem „történelmi”. Inkább arról van szó, hogy az író elképzeli egy régi kort és a maga mulatására – bevallottan – játszik vele. Az, hogy régen történt, nem jelent történelmi dátumot, csak a fiatalság idejét, mely mindig régen, nagyon régen volt. Krúdy Gyulának tulajdonképpen csak egy története és egy alakja van. Ez az alak kicsit ábrándos, kicsit cinikus, kicsit boldog, kicsit csalódott, kicsit szent, kicsit csirkefogó, egy regényes régi költő, aki éjjeli zenét ad a nők ablaka előtt, és közben jövedelmező gyilkosságokon gondolkodik. A keret – minden novellájának szinte kész kerete – alkalmas arra, hogy a benne lakozó ősi lírizmust megszólaltassa. Minden ezt a célt szolgálja. Gyakran már az első mondatban elmondja történetét. De ha egy története és egy alakja van, millió hangulata és millió emléke van, melyek forrongó, gazdag színekkel habzanak a régi keretben.

A könyv azonban még annak is meglepetéssel szolgál, aki ismeri e regényes és nábobai magyar költőt. Megismerjük belőle Krúdy Gyula szatírját. Ez az angyali kor alapján romlott volt, a polgári szobákban merész kalandorok ostromolták a hölgyeket, kik a kényelmes díványon hátradőlve szürcsölték sikamlós, istentelen bókjaikat. Burkolt erotika szótte át az idillt. Némely novella olvastán eszünkbe jutnak azok az egyáltalán nem iskolakönyvekbe való képek, melyeket kerettörténetben látunk. Az író is kaján kedvvel aknázza ki az ellentétet, ami az ilyen álszent szépélgés és az őszinte vágy között van.

E tekintetben könyve hasonlít Anatole France-nak arra a színes rajzokkal díszített kötetére, amelyben Coignard Jeromos abbé kis kalandjait gyűjtötte egybe. A Tevan-cég pompás köntöst adott rá. Major Henrik maliciózan költői pesti fametszetei pedig stílusos kísérői e drága, naiv és kegyetlen szavaknak.

Pesti Napló, 1916. október 8.

Szerb Antal: Krúdy Gyula

Krúdy Gyula irodalomtörténetünk és kritikánk nagy adóssága. Nem vették komolyan, mert nem tartozott semmi komoly klikkhez, bohém emberalakjából hiányzott az az önreklámozás, ami ma az írói méltóság elengedhetetlen feltétele, írásaiban is kevesebb volt a pretenció, mint a megvalósított szándék, pénzt akart keresni, és ahelyett remekműveket írt. A kor csak kedves, igénytelen laudator temporis actit látott benne, kezdettől fogva kissé elavult volt, holott olyasmit valósított meg, ami iránt a nyugati nemzetek is csak legújában kezdtek fogékonyak lenni, és ami mihozzánk még el sem érkezett.

A kiindulópont, ami Bródynál Jókai, Krúdynál Mikszáth. A felvidéki kisvárosok különös figurái, a régi dzsenti büszkesége és alkonya: a Mikszáth-tematika. Neki is leginkább a novella felel meg, melyet, mint Mikszáth, egy anekdotikus különösségre épít fel: egy kísérteties kutyára, arra a legendára, hogy a nagyapja jól táncolt vagy valami hasonlóra. De Mikszáth megmaradt az anekdota síkján, és zárt tökéletességre építette azt – Krúdynál az anekdota csak ürügy, és az igazi művész ott kezdődik, amikor az elbeszélő elveszti a fonalat.

Mikszáth számára a világ, melyet rajzolt, még jelenvaló világ volt – Krúdy mint elmúlt időket szemléli, és romantikus nosztalgia adja meg műveinek összefoglaló hangulatát. Krúdy a nagy romantikusoknál is inkább, kizárólagosabban a múltba fordult lélek, és akár tíz évvel, akár sok száz évvel ezelőtt megtörtént dolgokról beszél, a történelmi háttér mindig ugyanaz: a régi, szép idők általában, amikor az emberek még nem voltak modern emberek.

Ez a múlt idő nem reális, történelmileg kitapogatható múlt idő, hanem a múlt, ahogy a lélek történetében és az irodalomban él tovább, az emlékek és ábrándok kora. Kedvenc alakja, Szindbád több száz éves, és ezzel a tovább ki nem dolgozott, csak éppen felemlegetett szimbólummal fejezi ki Krúdy, hogy minden, ami történt, tegnap történt, közelmúlt és távolmúlt összemosódnak a tagnapban.

Ez a tegnap nem volt túlságosan esemény gazdag időszak. Az emberek színésznőkért lelkesedtek bánatosan évtizedeken át, szerelmesek voltak szelíden és gyakorlatiasan, közben pedig igen ízesen ettek-ittak, anélkül, hogy ezzel életerőt vagy valami hasonló barbár dolgot akartak volna demonstrálni. Az emberek élete meghatározhatatlan átmenetekkel folyt át álomba és halálba. Rezeda úr, *A vörös postakocsi* hőse állandóan találkozik Zsigmond király szellemével, Szindbád, miután meghal, fagyöngy lesz...

Éppen a szálevesztési technikában van Krúdy legnagyobb művészi jelentősége, ebben előzte meg korát, hogy az újabb nyugati elbeszélő stílus előfutára legyen. Az elbeszélő művész legnagyobb problémája az idő, lévén, az idő múlása minden elbeszélés végső és igazi témája. Évezredekken át az elbeszélő bizonyos naiv időszemlélet alapján állt, mint a régi lineáris festő, aki azt hitte, hogy a tárgyak csakugyan olyanok, amilyennek látja őket. Az elbeszélő a dolgokat abban a sorrendben mondta el, ahogy megtörténtek, legfeljebb ügyeskedésből zavarta meg itt-ott a sorrendet. Az új írók, akiket Krúdy megelőzött, Giradoux vagy Virginia Woolf, összevissza keverik az időrendet, egy napba belefér az ember egész múltja, és egy ember élete évszázadokig tart néha. Az idő a lélek magánügye.

Megszüntetik az elbeszélés egysíkúságát, egyszerre nem egy mese, hanem megszámlálhatatlan mese hald egymás mellett, egymásba fonódottan. Minden út mindenfelé vezet, a felszabadított asszociációk

játékos csodalovai elragadnak minden múltba és minden jövőbe.

Az olvasóra való hatásuk titka az, hogy amikor a mesét felszabadítják az egysíkú, egyenesen haladó mese konvenciója alól, és mint Aelous tömlőjéből szertebocsátják asszociációikat, ugyanakkor az olvasó fantáziáját is felszabadítják. Ez a stílus az olvasót nemcsak megértő befogadásra készíti, mint a rendes elbeszélőé, hanem az íróval való együttfantáziálásra indít. Amikor Krúdy egy „mintha” kezdetű mondattal célja láthatatlan kirándulásra indul el, az olvasó is elindul felfedező útra a saját emlékeibe. Éppen ezért ez a művészet sohasem lehet a nagy olvasótömeg élvezete, mert az átlagembernek nincs fantáziája, és nincsenek valóságos, emocionális emlékei. Hatása az elit szűk körére van korlátozva, arisztokratikus művészet ez.

Juhász Gyula: Krúdy Gyulának

Gordonkahangján sírvavigadásnak
Mesélsz nekünk igaz magyar mesét,
Hogy megszépül szavadra mind a bánat
S tündéri távlat lesz a messzeség.

Mágus szemeddel múltból feligézed
Az elporlott víg gavallérokat
És mosolyognak újra régi szépek,
Kiket már csöndes, vén őskert fogad.

A te szavadra, édes bús szavadra
Sírjából támad a vörös apát
És fölharsog holt magyarok haragja
És újra zúg az ősi, szittyá vád.

Te símogatod hangod bársonyával
Megint életre Zoltánkát, szegényt
És Júliát, selyemben és topánban
S magyar múltunk sok bús kísértetét.

Mesélj, mesélj, duruzsolj és dörömbölj,
Magyar szemöldökfánál magasabb,
Mesédre hadd csituljon és örüljön
A magyar árva, aki csonka, rab.

Gordonkahangján sírvavigadásnak
Csak mondj tovább igaz magyar mesét,
Így vége lesz tán majd az éjszakának
S hajnalra pirkad majd e szürkesség!

Juhász Gyula: Japánosan

Az őszen mindig ott van a tavaszból
Egy lomb, egy dallam, egy csillag s nekem
Borús vágyamban, mely feléd barangol,
Még integet az első szerelem.

*

Örök tajfun dúl sorsom óceánján,
Vágyak hajóit elsüllyesztve mind,
Én nézem e dülást dalolva, árván
S szemed kékjéből üdvök ege int. br>

*

A kert mélyében alszanak szelíden
A bús virágok. Hús éjszaka van.
Szerelmünk napja tűntén árva szívem
Így álmodik felőled hasztalan.

*

Egy pók sző hálót gondosan az éjben,
Két jázminág közt a mély csendbe sző.
Szívem s szíved közt a gyorslábú évek
Így szőnek szálát s kész a szemfedő.

1925

Juhász Gyula: Megint japánosan

Az új tavasz először nem a város
Borús zugába kukkan boldogan.
A temetőbe surran és virágos
Sírok között méláz s új dalt fogan.

*

A hold olyan magányosan virraszt ma
S olyan talányosan a vén egen,
Mint öreg úr, kinek könnyét kicsalta
Egy régi, régi, régi szerelem.

*

Papírból építettem én lakásom,
A földrengés se dönti meg soha.
Világít benne gyászon és homályon
Lement napoknak elhunyt mosolya.

1926

Ballai László: Szindbád emlékezése

Egész életemben
nőktől távolodtam,
nőkhöz közeledtem,
mint a hajó siklik
szigettől szigetig,
mint a madár repked
ligettől ligetig.

Bósz hegy oldalában
fennakadt ligetben
kószáltam, bolyongtam,
patakon csorogtam
elkötött ladikon,
város közé szorult
folyócskán libegtem.

Ott ívelt híd lettem,
örömem lelhettem,
hídkarfámba karcolt
szerelmi hírekben,
bánatom találtam
sóhajtó szívekben,
rám hulló könnyekben.

Könnyetek tovafut
folyócska habjával,
szalad a tengerig,
szigettől szigetig,
vörös szárnyú hallal,
tengeri csillaggal
enyeleg reggelig.

Vadmadár röptével
vissza indul hozzám
csillagtalan éjjel,
vihár kitörtével
eső haragjával,
sikoltó vad széllel
visszatértek hozzám.

Csakhogy én nem leszek,
mederben elveszek,
siklik a folyócska,
örömök, szerelmek,
karfámon hölgykezek
nyoma az iszapban
örökre elveszett.

Mégis visszatérek
hajnal aranyában
madarak dalában,
simogató lombban,

amikor az élet
ligettől ligetig
szerelemre lobban.

Húrok

Csáth Géza: Wagner

A német muzsika fénykorát három nagy oszlopember jelzi. Az elsőnek Bach, a másodiknak Beethoven, a harmadiknak Wagner a neve. Azt a kétszáz esztendő, melynek távolságát életük időtartama jelöli, az ő alkotásaik a német muzsika fénykorává avatják. A modern zenei törekvéseknek minden rugója és szála Wagner Richard személyéhez vezet. Ő volt az, aki azt hirdette, hogy a muzsikának és poézisnek a zenedráma formájában egy új művészetté kell testvéresülni. Wagner nagy művészegyéniségének kifejtésére, megnyilatkozására legalkalmasabb forma valóban a zenedráma volt.

Ha ezt elismerjük, akkor megengedhetjük, hogy ez a kifejezőmód tisztán zeneileg nem is fejlődésképes és elismerhetjük, hogy az ő különc egyénisége azzal, hogy hadseregekre menő utánczókat termelt: talán még ártott is a zeneművészetnek. Ezek a vádak felhangzottak Wagner ellen, sőt kezdenek már a köztudatba is átmenni, de Wagner igazi nagyságát nem döntik meg, mert csak tárgyilagos értékeléshez vezetnek. A „jövő zenéje” pedig – amint művésztét ő maga nevezte – kiállja ezt a mérlegelést. A jövő zenéje azóta a jelené lett; az egész kultúrvilág beszél róla, hallgatja és szereti.

A XIX. század négy utolsó és a XX. századnak első évtizedét egyetemesen jellemzi a művészeti ítékezésnek egy sajátos szempontra, amelyet az „individualizmus” jelszó fejez ki. Annyit mond ez, hogy a művésztől nemcsak azt kívánjuk, hogy eredeti szellemű, érdekes lelki világú ember legyen, hanem ehhez képest eredeti és érdekes művészi kifejezőmódokat is keressen magának. Az írókban szeretjük és megbámuljuk az egyéni stílust, a festőben a színnel és vonalakkal való előadás sajátos természetét, amely éppen a festőre magára jellemző, stb. A zeneszerzőnél az eredeti kifejezőmódoknak még sokkalta több útja-módja, eszköze van, mint bármilyen más művészetnek. Az egyéni (individuális) kifejezőmódnak elragadó példáit látjuk és halljuk – Wagner zenedrámaiban.

Wagner egyik első példánya annak a modern művészetnek, aki komolyan foglalkozik a művészet esztétikai kérdéseivel. Kiszámítja előre azokat a folyamatokat, amelyeket a művészetének a hallgatók lelkében kelteni kell. Szóval, öntudatos a végletekig.

Végignéz a francia, német és olasz operákon és alig talál egyet is, amelyben egy drámai formát építő zenei elme nyilatkoznék meg. Az opera tudniillik Wagnerig kevert, fejletlen műfaj volt. Egymás mellé rakott áriákból, együttes karénekekből és úgynevezett recitativókból állott. A recitativo részleteknél a színészek énekhangon beszélgetnek, a zenekar pedig sablonos akkordokkal kíséri a párbeszédet. Az egész csak arra szolgál, hogy a párbeszéd valamennyire előrevigye a cselekményt, s azután a szövegíró ismét egy hosszú, unalmas, értelmetlen, de a zeneszerző számára igen alkalmas dalszerű részletek megírásához segítse. Világos, hogy a recitativo, az valóban drámai valami, de nem muzsika. Ezek a közbeszúrt dalok pedig tényleg zenét képviselnek, de a drámaiság hiányzik belőlük. Az egész operában vagy csak egy-egy fölvonásban is persze semmilyen szerkezeti vagy értelmi egységet találni nem lehet. Wagner most így gondolkodott: Lehet, hogy mindez jó muzsika, de bizonyosan rossz dráma, és ha ez a muzsika szerves összefüggésben nincs a drámával, akkor minek a dráma? És megtalálta a kérdésnek a megoldását. A táncmuzsikának a formái megfelelnek a tánc formáinak – mondta Wagner; a zenedráma írójának olyan zenei formát kell kitalálni, amely megfelel az adott drámai cselekménynek.

És azután Wagner csinált ilyen zenei formákat. Az ő fölvonásai többé nem dalocskákból és recitativókból vannak összerakva, hanem egy egészben szótt zenei szövetet alkotnak. A dráma fordulópontjain a vezérmotívumok jelennek meg a zenekarban vagy az énekben, amelyek megfelelnek a cselekmény fő

motívumainak.

Így változtatta át Wagner az operát, ezt a korcsműfajt, ezt az öszvért nemes, jóvérű, és szaporodásra (továbbfejlődésre) képes paripává. Nála a zenekar nem egy monstruózus gitár többé, mint az olasz operairóknál, amely az énekes dallamát sablonosan kíséri, hanem egy új, nagyszabású hangszer, amelyben az énekesek csak annyira fontosak, mint például a hegedűk vagy a trombiták. Ugy szokták ezt másképpen mondani, hogy a zenekar szimfonikusan aláfesti a drámát; de nem igaz, nem festi alá, hanem részt vesz benne. Wagner száztagú hatalmas zenekara élénk varázsolja az erdő zengését, a lombok susogását, a tűz pattogását, a nagy emberi érzéseket hatalmas, magukkal ragadó mivoltukban.

Wagner maga írta a zenedrámáinak a szövegét is. Leginkább a népmondákból, a német őstörténetből meríti tárgyait. Fő munkái: *Lohengrin*, *Tannhäuser*, *Tristan és Isolde*, *A nürnbergi mesterdalnokok*, *A Rajna kincse*, *A Walkür*, *Siegfried*, és az *Istenek alkonya*. Az utóbbi négy dráma önálló sorozatot képez, egymást kiegészíti és a *Niebelung gyűűje* címet viseli.

Wagner ezekkel a munkáival a legnagyobb művészek közé küzdötte föl magát. Eltörölhetetlenül és világszerte reányomta bélyegét a XIX. század második felének zenei fejlődésére. Manapság a földkerekség minden operaszínházában leginkább a Wagner-zenedrámákat szeretik, és legtöbbet ezeket adják.

Hetven esztendőt élt (1913-1883). Azok után, hogy művészi szélhámosnak, bolondnak, tehetségtelennek, unalmasnak tartották, érezhette és láthatta, hogy a művészete meg fogja hódítani a világot.

Ballai László: Richard Wagner

Richard Wagner személyisége meglehetősen problematikus. Forradalmár volt a politikában és a művészetben egyaránt. Olyan forradalmár, akit az 1848-as szerepléséért halálra ítélték, és aki később nem átalott egy király szolgálatába szegődni. Aki nem látott ellentmondást abban, hogy a demokráciáról vallott eszméit feladja azért, hogy a maga „összművészeti” forradalmát megvalósítsa. Akiben nem a társadalmi haladás és a polgári szabadság harcosát, hanem a német felsőbbrendűség és az antiszemitizmus kovácsát látja az ember. Aki minden segítséget szívesen elfogadott másoktól, maga azonban akkor sem támogatót senkit, amikor módjában lett volna. Aki nem átalott jótevőinek galádságokkal fizetni. Első feleségét, Minnát, aki annyit nélkülözött miatta, sőt kérésére színésznő léte mérg a színpadot is otthagya, elrúgta magától egy kaland miatt. A pályáját egyengető Meyerbeerrel szemben megírta *A zsidóság a zenében* című – egyébként tudománytalan és hazug – tanulmányát. Az őt nagyvonalúan támogató Wesendonck selyemkereskedőt felszarvazta. És mindezek tetejében Liszt Ferencnek – az egyetemes zene még nála is nagyobb géniuszának –, legodaadóbb művészeti – és anyagi – támogatójának elszerezte a lányát.

Igen zavaros a wagneri költői világ is, mindazonáltal, hogy egy pszichológus számára valóságos aranybánya, aki tökéletesen elkészítheti belőle Wagner lélekrajzát. Mert találni itt magányos hőst, vérnőszést, testvérszerelmet, testvérgyilkosságot, házasságtörést, esküszegést, kincs utáni hajszát, harcot a világalomért, ugyanakkor a megváltás iránti vágyakozást. A megváltás itt csakúgy jelenti a testi szerelem beteljesülését, mint a kereszt felvételét. Wagner, a magányos hős végső soron számtalan történetben meséli el harcát és bukását a gonosz világban, de legnagyobb – terjedelmű – művében, a *Ringben* egyszersmind a világot is bukásra ítéli. (Amint egyébként a német titanizmust is bukásra ítélte a történelem.) Hanem a Gesamtkunstwerk három alappillérekből kettő, a költészet és a dráma erősen billeg. Wagner ugyanis rossz költő és még rosszabb dramaturg. Hiába ünnepli Nietzsche a görög tragédia újjáteremtőjeként. Az esztéta, filozófus nem vehette észre azt a hibát, amelyet maga is minduntalan elkövetett: a túlírtást.

Ifjú poétajelölt! Ha pennát fogsz, ne a kiadótól, még csak ne is a kritikától remegjél, hanem csak attól,

nehogy túlcifrázd és elnyújtsd a művedet. Az ókori görög drámaversenyeken tragédia trilógiákat egy komédiával egészítették ki a szerzők. De egyetlen darab előadási ideje sem haladta meg az egy órát (hogy a hármasságról már ne is szóljak). A wagneri kísérlet mindent szétzilál, ami a görög drámát jellemzi. Aiszkhülosz – egyedülként fennmaradt – trilógiájában, az *Oreszteiában* az Elektra-Oresztész mondakört járja körül. A *Rajna kincse* olyan, mintha a teljes trójai háborút akarná valaki bemutatni a színpadon. Egy Shakespeare még meg is tudná csinálni, de ez már semmiképpen nem a görög tragédia újjászületése lenne. És ő nem követné el azt a baklövést, amelyet Wagner, aki egy drámán belül háromszor is változatlan formában elmeséli ugyanazt a történetet – például azt, amelyben Siegfried eltöri Wotan lándzsáját –, és nem írna olyan jeleneteket sem, amelyek kora színpadán egyszerűen megvalósíthatatlanok, mint Alberich hatalmas sárkánnyá, majd kicsiny békává változása.

Mindazonáltal – mint a pszichésen zavart géniuszok általában – Wagner kitűnő jellemábrázoló. Zenei eszközeivel remekül megjeleníti Siegfried infantilizmusát, majd a félelmet nem ismerő hős megrettenését, amikor megismerkedik a Nóvel. Hagen figurájában tökéletesen megfesti a világra leselkedő sátánt, Wotanban az önellentmondások örvényébe sodródó és hatalmát veszítő vezért, Brünhildében a jellemerejét pusztulásakor is megőrző nagy nőt.

Végül alig van még egy olyan zeneszerző, akinek a műveit pusztán három hang lejátszása után fel lehet ismerni, mint a *Trisztán és Izoldát* és a *Ringet*. És nincs még egy olyan zeneszerző, akinek a hallgatása során annyiszor megbocsátották volna minden bűnét, mint Wagnernek, aki az általa keltett zűrzavarok és botrányos viszonyok felett mindvégig tisztán látta és hallotta azt a csodát, amelyet végül szívós munkával megteremtett. Ez a csoda a Wagner-zene, amely nélkül szegényebb lenne a világ.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu